

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

ירח האיתנים

דברים אחרים

מפי עושיהן, ובכך העלה את השומעים לדרגות ולהשגות בעבודת הימים הנפלאים שבירח האיתנים, וכן הבנת הסוגיות העמוקות השייכות לימים אלו, ומתוך כך לזכות לעלות ולהתעלות ללכת באור פני מלך חיים.

והנה הדברים אשר אנחנו נותנים לפניכם היום, אינם אלא מעט מזעיר מהדברים ההם, והיאך ניתן להביע בכתב 'דברים שבלב', וגם שלא זכינו שכל הדברים שדיבר נשארו בידינו, אך מכל מקום יש תועלת בזיכרון הדברים כפי שהם, ובפרט ששמענו מהרבה בני תורה ות"ח מופלגים, שהיתה להם תועלת עצומה מדברי התורה שבקונטרסים הקודמים ומהנדפס על סדר פרשיות השבוע, גם שמענו מרבים, שע"י כך זכו לטעום טעם חדש בהבנת הסוגיות ומהות הימים, ויהי רצון שגם קונטרס זה יהיה לתועלת ולזיכוי הרבים.

כאן המקום להודות לכל המסייעים ברוחניות ובגשמיות להוצאת דברי התורה לאור עולם, ובהזדמנות זו נבקש ממי שיש בידו כתבים או הקלטות מדברי רבינו זצוק"ל, וכן ממי שיש בידו לסייע בשאר עניינים שיפנה לכתובת המופיעה בסוף הגיליון, ויהי רצון שיהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה, ושנזכה לראות שוב בפניו המאירים, בביאת משיח צדקנו ובבניין בית המקדש בב"א.

ישמחו התלמידים ויגלו המשתוקקים לתורת מורינו הגאון הצדיק רבי משה נתן נטע יונגרייז זצוק"ל, בצאת לאור עולם מעט מדברי תורתו הבהירים המרוממים והנפלאים בענייני 'ירח האיתנים' שנאמרו בהיכלי התורה ובפרט בשיבה הקדושה "אור ישראל" לצעירים, ע"י רבינו זצוק"ל.

וכבר מילתנו אמורה בקונטרסים שיצאו לאור עד עתה, שהדברים שאנו מגישים לפניכם ברכה כהיום הזה, נבעו מתמצית ליבו הטהור של רבינו זצוק"ל, לאחר שקידש את עצמו בעבודת הימים, וכל רואיו היו מרגישים עליו בחוש את עבודת ימי הרחמים והסליחות, ימי הדין והמלכת ה' יתברך בעולם, ולאחר טהרת וקדושת יום הכיפורים, היה מלא בשמחה ובהשתוקקות לחג הסוכות, ובשמיני עצרת - יום שמחת תורה 'זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו', היה מלא גילה ושמחה, כשכל מהותו מבטאת מה שאמרו (מד"ר שה"ש א, ג) 'נגילה ושמחה בך - בהקב"ה, בך - בישועתך, בך - בתורתך, בך - ביראתך, אמר רבי יצחק בך - בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה.

ומתוך הרגשים אלו, היה מלמד את השומעים הבנת מהות הימים, ומעורר את הלבבות לחיזוק ותיקון המעשים והדרכים, והיו דברים היוצאים מן הלב - כנסים אל הלב, וכפי שאמרו חז"ל (בב"ר פל"ד) 'נאים דברים היוצאים

תוכן הענינים

תשובה אחר חטא העגל - כוח תשובה ב'ציבור' 11
מעלת הציבור - כשרוצה שיהיה כבוד שמים ע"י כל הציבור 12
דרוש ד - חג הסוכות - ביטול יצר ע"ז 13
דין סוכה מגורין ויקב - קודם שעזרא למד כן מקרא 13
גילוי כתב אשורית וקדושתו - אחר תיקון חטא העגל וביטול ע"ז 13
הגאולה העתידה - ויעשו כולם אגודה אחת 14
סגולת חג הסוכות - ביטול יצרא דע"ז 15
קולך ערב - הודו לה' כי טוב 16
דרוש ה - כי בסוכות הושבתי את בני ישראל 18
הטעם שאין נשים חייבות בסוכה משום שאף הן היו באותו הנס 18
בדברי הרוקח ש'סוכות ממש' היינו הסוכות שהיו להם בזמן מלחמת עוג 18
ענני הכבוד - בזכות אהרן 19
ופנית בבוקר והלכת לאוהליך - בזריזות ובשמחה 20
וארבעה לא ידעתים - אלו ארבעת המינים שבלולב 21
דרוש ו - שמחת התורה - זכויות לגשמי ברכה 21
ניסוך המים - כדי שיתברכו לכם גשמי ברכה 21
ניסוך המים - זכות בדין על הכלל 22
מפתח של גשמים - אוצר טוב 23

דברים אחרים 1
דרוש א - זכור ברית אברהם ועקידת יצחק 3
נצבים קודם ר"ה - לעורר על התשובה 3
כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני - 3
זכות אבות 3
ברית אבות - כשיש לבנים שייכות למעשיהם 3
ואותי יום יום ידרשון - לימוד התורה 4
עונותינו עלו למעלה ראש - פגם בכוח השכל 5
פה קדוש - ע"י לימוד התורה 5
דרוש ב - השיבנו ה' אליך ונשובה 6
אנכי הסתר אסתיר פני - כי לא תשכח מפי זרעו 6
דרשו ה' בהמצאו - בקשו פניו תמיד 6
דרשו ה' בהמצאו - שבירת המחיצות 7
שמע קולנו חוס ורחם עלינו - השיבנו ה' אליך ונשובה 8
השיבנו ה' אליך - חדש ימינו 'כקדם' 8
דרוש ג - מצוות תשובה 9
חטא העגל - ליתן פתחון פה לבעלי תשובה 9
תשובה - גילוי מידת הרחמים 10
חידוש בתשובה מיראה - תקוה לגאולה העתידה 10

- 30..... סגולת שמיני עצרת - מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע
- 31..... דרוש ט - ולכל היד החזקה - שבירת הלוחות**
- 32..... לוחות השניות - כתבם על לוח לבך
- 33..... השפעת הלוחות הראשונות - אחר שבירתם
- 34..... דרוש י - שמיני עצרת - יום ה'שמיני'**
- 34..... קריעת ים סוף - אמונה בתורה שבע"פ
- 35..... שי עולמות - כנגד תרי"ג מצוות וז' מצוות בני נח
- 35..... צמאה נפשי לקל חי - תרי"ג מצוות
- 36..... ברית מילה - פתיחת הלב לתורה
- 63..... שירו לו שיר חדש - לעולם הבא

- 24..... עושים רצונו של מקום - השתדלות לקיום מצוות
- 25..... דרוש ז - גדול יום הגשמים**
- 25..... בחג נידונים על המים - אחר כפרת יום הכיפורים
- 25..... מפתח הגשמים - פתחי חתם קודש לה'
- 26..... השפעת הגשמים - בזכות לימוד התורה
- 26..... גדול יום הגשמים - כיום קיבוץ גלויות
- 27..... דרוש ח - שמיני עצרת - כנגד משה**
- 27..... וזאת הברכה - שמיני עצרת
- 28..... שמיני עצרת - כנגד משה
- 28..... תמיך ואוריך - יעקב, יצחק ואברהם
- מהות הסוכות ושמיני עצרת -
- 29..... התבדלות משייכות ליצה"ר ושרו של עשיו

לע"נ

הר"ר דוד ב"ר ברוך ראובן שלמה הלוי זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

דרוש א

זכור ברית אברהם ועקידת יצחק

ביהכנ"ס שערי תבונה נצבים תשע"ו

והנה בילקוט שמעוני (ישעיהו רמז תקה, והובא במנחת עני פ' נצבים) ביאר את הפסוק 'כי הלבישני בגדי ישע' - משל ליתומה שגדלה בפלטין, אומרים לה אית לך כלום, היא אומרת להם אית לי מאבא אית לי מסבא, כך ישראל יש להם זכות מאברהם דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה, ויש להם זכות מאבינו יצחק, כי הלבישני בגדי ישע זה יצחק אבינו, מעיל צדקה יעטני זה אבינו יעקב.

ומתבאר שאכן אנחנו כדלים וכרשים ואין לנו כלום כאותה היתומה, אבל 'אית לי מאבא אית לי מסבא', וכמו שאומרים בסליחות בערב ר"ה 'זכור ברית אברהם, ועקידת יצחק, והשב שבות אהלי יעקב', ובזכות האבות יש לנו אפשרות לעורר את רחמיו יתברך.

ברית אבות -

כשיש לבנים שייכות למעשיהם

ג והנה בביה"ל (סוף פרשת וירא) הקשה שבפסוק נזכר עיקר ניסיון העקידה על אברהם ולא על יצחק, ואילו בתפלה אנחנו אומרים 'ועקידת יצחק לזרעו ברחמים תזכור'. ועוד הקשה שלכאורה מה מועיל מעשה אבות לבן, הלא אמרו (סנהדרין קד, א) לא הציל אברהם את ישמעאל, וזכות האבות אינה מועילה בלא שיש לבנים שייכות למעשיהם.

וביאר שבאמת הניסיון של אברהם לשחוט את בנו יחידו שנולד לו למאה שנה הוא יותר קשה מהניסיון של יצחק להישחט, וכמו שאנו רואים שדוחק הפרנסה ואהבת הבנים פעמים מביאה את האדם לכמה מכשולים, ומ"מ בוודאי גם האנשים שעוברים על חוקי התורה למען אהבת הבנים וכדומה, מוכנים להיהרג על קידוש השם. ובהכרח שיותר קל לאדם הניסיון להיהרג על קידוש ה', מלהישאר בעולם כשחסר לו דבר האהוב עליו. ונמצא שהניסיון של אברהם אבינו להישאר בעולם בלא יצחק בנו שנולד לו למאה שנה, גדול יותר מניסיונו של יצחק למות למען כבודו יתברך, ולפיכך עיקר הניסיון נזכר בתורה כניסיונו של אברהם אבינו.

ונראה שכל זה לגבי עצם מעלת הניסיון, אך כלפי הבקשה לעורר את זכות האבות, צריך בהכרח איזו שייכות למעשי האבות שירשנו מתכונותיהם וממידותיהם הטובות, וכמו שאומרים בתפלה מה יפה ירושתנו, ורק ע"י כך ראוי שיזכור לנו זכותם. והרי אצלנו נשאר בירושה חלק גדול

נצבים קודם ר"ה - לעורר על התשובה

א במגילה (לא, ב) תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה, מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה. ובתוס' (שם) הביאו ששאלו בבית המדרש של רבינו נסים למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשניים כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יוה"כ, ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר'.

וכתבו תוס' 'הטעם שאנו מחלקים אותן לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל שלא להסמיך הקללות לר"ה, עי"ש בדבריו. וביארו בזה עוד, שמכיון שבפרשת נצבים התורה הקדושה מלמדת את מצוות התשובה וכדכתיב (ל, יא) כי המצוה הזאת וגו', ואיירי במצוות תשובה וכמו שכתב הרמב"ן (שם), ולפיכך נהגו לקרוא פרשה זו קודם ר"ה.

כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני - זכות אבות

ב והנה אנחנו אומרים כל יום בסליחות 'כדלים וכרשים דפקנו דלתיך', אבל גם דל ורש צריך איזשהו כוח כדי לדפוק בדלת ולבקש את צרכיו. ועלינו ללמוד באיזה אופן נוכל לדפוק בדלת.

בהפטרת נצבים כתיב 'שוש אשיש בה' תגל נפשי באלוקי, כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני וגו'. ובבית הלוי (דרוש טז) כתב לבאר את הפסוק, שהנה כשנתבונן בגלות הזו כמעט כל המצוות אין ביכולתנו לקיימם בכל פרטיהם בתכליתם, ואפילו במצות השבת חסרים לנו קרבנות המוספים ועוד, מלבד מצוות צדקה שהיא עדיין בשלימות שהרי אין לה קצבה כמה לתת וכל אחד צריך לתת לפי עשרו. והנה ידוע שכל התורה והמצוות נקראים בזוה"ק בשם לבושין לנשמתא וחלוקי דרבנו, אשר בהם מתלבשת נשמתם של ישראל והם לבושי כבוד לו בזה העולם ובבא. וזוהי כוונת הפסוק שוש אשיש וגו' כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני, היינו הצדקה שנקראת 'בגדי ישע' ו'מעיל צדקה' עי"ש בכל דבריו [ובמקו"א וידבר משה בין המצרים דרוש ג נתבאר עוד העניין].

נעילת שער. וישאלו כל אחד מאיתנו איפה היית עד עכשיו, למה לא נכנסת בשער שהיה פתוח באלול ובעשרת ימי תשובה. והיה, אם סיבת הגעתו בזמן נעילת השערים היא רצונו להתכוון כראוי כי אין לבוא לשער המלך בלבוש שק, אזי יכניסו אותו ברצון גם בעת נעילת שחר, אבל אם לא, יישאר מחוץ לדלת ח"ו.

הנביא (ישעיה נח, א- ב) אומר 'קרא בגרון אל תחשך, כשופר הרם קולך, והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. ואותי יום יום ידרשון, ודעת דרכי יחפצון, כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלוקיו לא עזב, ישאלוני משפטי צדק קרבת אלוקים יחפצון.

ובחגיגה (ה, ב) איתא, ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון, וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו, אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה. ומתבאר, שאין קרבת אלוקים יותר מעסק התורה, שהרי המשך הפסוק 'ישאלוני משפטי צדק, קרבת אלוקים יחפצון'.

והענין בזה שע"י עסק התורה יום אחד בשנה נחשב כאילו עסק בתורה כל השנה, וביאר הנודע ביהודה בדרשותיו (אות מב) על דרך מה שנאמר בדניאל (י, יב) 'כי מן היום הראשון אשר נתת אל ליבך להבין ולהתענות לפני ה', נשמעו דבריך'. משום שהשתדלות בתורה יום אחד בשנה מראה על קרבת אלוקים יחפצון, ואז אפשר ל'דפוק בדלת', כי אנחנו חפצי קרבתו.

והנה בתפילה אנו אומרים 'הוא יפתח לבנו בתורתו, וישם בלבנו אהבתו ויראתו', ונראה שזה המהלך, שע"י לימוד התורה מגיעים לדרגות של אהבה ויראת הרוממות למעלה למעלה, ולכן אותי יום יום ידרשון וגו' קרבת אלוקים יחפצון קאי על לימוד התורה ודו"ק.

יש הבדל גדול בין השב מאהבה לשב מיראה, שהשב מאהבה 'כגוי אשר צדקה עשה' אף זדונותיו הופכות לצדקות. ובנוסף, השב מיראה, דומה למי שפוחד מסכנה שדרכו לברוח, ואילו השב מאהבה מחפש להתקרב, וזהו 'קרבת אלוקים יחפצון'. השב מיראה עושה רק כדי לצאת ידי חובה, אבל השב מאהבה 'ישאלוני משפטי צדק', מחפש להוסיף עוד ועוד.

מהניסיון של יצחק יותר ממה שנשאר לנו מהניסיון של אברהם, כמו שבכל הדורות ראינו יהודים שמסרו נפשם על קידוש ה', ולפיכך אנחנו מבקשים שיזכור לנו זכות עקידת יצחק כי מקצת מעשיו הטובים שייכים גם אלינו.

ובח"ס (בהקדמה ליור"ד) ביאר באופן אחר למה מזכירים עקידת יצחק ולא אברהם, משום שאברהם שמע את הציווי הזה מהקב"ה בעצמו, וזה נחשב כתורה שבכתב, אבל יצחק ששמע את הציווי רק מאברהם זה כמו תורה שבע"פ, ולכן מזכירים את זכות עקידת יצחק, כיון שעיקר הישועה היא בזכות תורה שבע"פ [וכבר נתבאר הענין בכמ"ד].

והנה בתנא דבי אליהו (א"ז פ' כ"ב) איתא, רבי נהוראי אומר מפני מה ניתנה קורת רוח לישראל עשרת ימים מראש השנה ועד יום הכפורים, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ונמצא שלם בכולן וכו', לפיכך נתן הקב"ה לישראל עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ שאם יעשו ישראל תשובה יקבל אותם בתשובה שלימה לפניו, לכך נאמר לכו נא ונוכחה יאמר ה' עכ"ד. זכינו בימים נעלים אלו בזכות מסירות נפשו של אברהם, ולכן ימים אלו דורשים אף מאיתנו מסירות נפש. ואין הכוונה שיכניס האדם עצמו לכבשן האש, אלא כל מעשה שדורש ממנו הקרבה ומסירות נחשב למסירות נפש - מסירת הרצון. וזוהי הבקשה 'אית לי מאבא ומסבא' זכות האבות הקדושים, אבל כל זה רק אם אנחנו שייכים להם ולמעשיהם.

ואותי יום יום ידרשון - לימוד התורה

ד [כתב הצ"ח בדרשותיו (דרוש י"ד) שכשאדם אינו עושה תשובה בימים אלו, זה חמור יותר מהעבירה עצמה. והמשיל זאת במשל למלך שפתח ארמונו ורצה שכל נתיניו יבואו לראות את פניו, וודאי שמי שלא מגיע באותו הזמן למלך הרי הוא מזלזל במלך ומוכיח בכך שזה שלא הגיע עד כה אינו מחמת השערים הנעולים תדיר, אלא כי אינו מכיר במלך. כך בימים אלו של 'בהימצאו' מי שלא מגיע אין לך מזלזל במלך גדול מזה.

ונוסיף - שהרי בנעילה אנחנו נצחק פתח לנו שער בעת

(א) ובגמרא בע"ז (ג, ב) איתא, אמר רב יהודה אמר רב, שתיים עשרה שעות הוי היום, שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים וכו'. וכתבו תוס', 'ש' אומרים כי לך תקנו בקדושת מוסף לומר ממקומו הוא יפן, כי סתם מוסף בשניות בא, ואז הוא יושב ודן, ואנו מתפללין שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים, וכתבו תוס' דאינו נראה, דלמאי דמסקינן בסמוך (ד, ב) ראשונה יושב ודן, לא יתכן, אלא ודאי מטבע של תפלה כך הוא

וביאר החת"ס בדרשות (ח"א כב, א) שבשלוש שעות השניות שהקב"ה יושב ועוסק בתורה, ממילא אין תיקון אלא ע"י עסק

עונותינו עלו למעלה ראש - פגם בכוח השכל

ה והנה במדרש תהילים (ק"ב, י"ח) איתא 'פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם' - א"ר יצחק כלפי הדורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן מורה צדק ולא בית המקדש שייכפר עליהם, אלא תפילה אחת נשתירה להם שהם מתפללים בר"ה וביה"כ, אל תבזה אותה מהם, שנאמר 'ולא בזה את תפלתם... ועם נברא יהלל קה'.

ובסליחות אנחנו אומרים 'כי עונותינו עלו למעלה ראש', וביאר בבה"ל (דרוש ט"ו) ע"פ דברי הנפש החיים (א, ו) שהאדם בחטאיו משחית את טבעו והופכו לרע. שהרי קודם חטא אדם הראשון, אלוקים עשה את האדם ישר ולא היה יצה"ר בתוכו מסיתו, רק הנחש הסיתו מבחוץ. ומאז חטא אדה"ר נהפך הרע לחלק בלתי נפרד מהאדם. וכל אדם שחוטא משחית את טבעו וממשיך בתוכו את השפעת הרע, וכן משחית את כל העולם ע"י חטאיו.

והנה יש באדם בשכל מקום משכן הנשמה כוח טוב, אבל עונותינו עלו 'למעלה ראש' היינו עד מקום משכן השכל שהחטאים רבו וגדלו והחלישו את כוח השכל. והתיקון לזה, הוא ע"י עצם התשובה שמוריד את הלכלוך.

אבל כמו בהכשרת כלי שנבלעה בו טומאה יש להסיר הלכלוך החיצוני ואח"כ כדי להסיר את הבליעה הפנימית יש להכשירו ע"י הגעלה באש, כך האדם שרוצה להכשיר את עצמו ולהצליח לעקור ולשרש את הטבע הרע שנכנס בגופו, זה טעון 'ליבון', ויום הכיפורים מלבן ומנקה את האדם מטבעו הרע. וכדאיתא במדרש רבה (שמות טו, ו) שע"י התשובה שעושים ביה"כ מחדש לבם ליראתו ונותן להם לב חדש עי"ש, וכמו שאמרו בילקוט שמעוני (תהילים רמז תתנה) 'ועם נברא יהלל יה, וכי עד עכשיו עתידה אומה להיבראות וכו' אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך ביה"כ ואתה בורא אותם בריה

חדשה, ומתבאר שביה"כ נעשים כקטן שנולד וכמו שלא חטאו כלל ומבטל מהם הכח והנטי' לחטא שגרמו לעצמם במעשיהם.

ומצאנו בזה מהלך נוסף שע"י כוח התורה האדם יכול להכשיר את עצמו, וכדתנן באבות (ו, א) 'כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' **ומכשרתו** להיות צדיק וחסיד וישר', וביאר הבה"ל שלימוד התורה 'מכשיר' את גופו ומנקה אותו לגמרי. והיינו ע"י עמל התורה וכמו שכתב רבינו החזו"א באגרותיו שכל סגולותיה של תורה על עמלה נאמרו.

וידועים דברי הרמב"ם (סוף הל' מקוואות) שכתב 'דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן וכו', ואעפ"כ רמז יש בדבר, כשם שהמכוון לבו לטהר כיון שטבל טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת - טהור, הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם', ומתבאר שהתורה שהיא 'מי הדעת', מטהרת את נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, וכנ"ל.

פה קדוש - ע"י לימוד התורה

ו ונראה עוד שבאמת בלא שהתורה 'מכשרת' אותנו לא היה שייך לעורר רחמים ולזכות בדין, וכבר שאלו רבותינו יעו"י בדרשות עונג יו"ט (ר"ה דרוש ד') ועוד, שהרי שופר שציפה פיו בשל זהב פסול משום שאין קטגור נעשה סניגור (עי' ר"ה כו, א), וכן אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב מטעם זה. וא"כ איך פה של אדם שלא נשמר בו ממה שצריך להישמר, יבא ויעורר רחמים בפיו, והלא אין קטגור נעשה סניגור?

והנה בשה"ש (ד, ג) כתיב 'כחוט השני שפתתיך ומדברתיך נאוה', ובמד"ר (שם ד, ו) איתא כחוט השני שפתותיך, זה

התורה, שהרי הדין בשעות האלו הוא לפי העסק בתורה, ולפיכך באותם שעות צריך זהירות מיוחדת בענין קיום התורה יעו"ש. ובכך מתקיים 'ואותי יום יום ידרשון', וכנ"ל.

ב ובאמת שגם בכדי לזכות לתורה צריך פה נקי, דבעל הטורים (במדבר י, לו) על פרשת ויהי בנסוע הארון, שהביא את מה שאמרו חז"ל (שבת קטז, א) 'כל פרשה שיש בה כדי ללקט פ"ה אותיות, כמו ויהי בנסוע הארון מצילין אותה מפני הדליקה'. וכתב שלכך סמוך לו ותבער במ אש, לומר לך שמצילין הפרשה שיש בה פ"ה אותיות מן האש. ועל כן מילה שעולה פ"ה מצלת מדינה של גיהנם (שם קלז, ב).

ונראה שנרמז ענין זה דווקא בפרשת ויהי בנסוע הארון, להורות לנו שבכדי לזכות לרינה של תורה צריך פה נקי, שהרי הקלף של תורה שבע"פ זהו פה האדם וכמבואר בהקדמה לש"ש ונתבאר במקו"א. וזהו שנאמר בפרשת וזאת הברכה 'ובריתך ינצורו', לכן ובשביל זה, 'יורו משפטיך וגו', שע"י שמירת הפה וכן הברית שבג"י 'פה' וכנ"ל זוכים להורות תורה לישראל.

ובחת"ס (בהר עה"פ וספרת) ביאר את הפסוק 'בהכות רשעים תראה', שנרמז בזה, שמכריתים רשעים ומחלקים את התיבה לרש - ים והע' שבאמצע מתחלק ל"ה לכל צד, אז ר"ש ול"ה גימטריא תקלה, והצד הב' הוא בגי' פ"ה, שע"י הסרת התקלה מקבלים פ"ה עי"ש.

קדוש, וכדאיתא בירושלמי (ברכות א, ב) שאמר רבי שמעון בר יוחאי 'אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהבת תורה לישראל, הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין, חד דהוי לעי באוריתא, וחד דעבד ליה כל צורכיה'.

ועכשיו שיש לנו פה אחד הדרך היחידה היא להכשיר את פה האדם ע"י עסק התורה ואז הוא ראוי ומוכשר לכל הטובות. ולכן אותי יום יום ידרושון - עסק התורה שמכשיר את הפה, וזוהי הדרך היחידה לזכות ולהתקבל ברצון למי ש'קרבת אלוקים יחפצון' ודו"ק.

לשון של זהורית, ומדברך נאווה, זה שעיר המשתלח, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושעיר המשתלח, אמר להם כחוט השני שפתותיך, רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית. אבל לזה צריך שיהיה הפה קדוש ואז רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית.

והעצה לזכות לכך, היא ע"י שנכשיר את הפה ב'ליבון' שנעשה ע"י עמל התורה הקדושה. וזהו חסד ה' נפלא שניתנה לנו האפשרות לטהר ולהכשיר את הפה, שהרי מעיקר הדין באמת לא שייך לעורר רחמים בפה שאינו

דרוש ב

השיבנו ה' אליך ונשובה

שבת תשובה תשע"ט פ' וילך ביהמ"ד "שערי תבונה"

ובצל ידי כסיתך, והכוונה בזה שבעצם הקב"ה משגיח עלינו בתמידות, והסתר הפנים הוא רק שכביכול הקב"ה מסתיר פנים ואין אנו רואים השגחתו 'ובצל ידי כסיתך', אבל הסתר פנים גמור היה רק בשעת החורבן.

הנביא ישע"י (ח, יז) אומר 'וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו', ובמדרש רבה (בראשית מב, ג) איתא, אין לך שעה קשה כאותה שכתב בה ואנכי הסתר אסתיר פני בעת ההיא, ומאותה שעה קויתי לו, שאמר כי לא תשכח מפי זרעו. ומתבאר שמה שנשאר לנו אחר שהתרחקנו, זה לקוות לה', שהרי ה' יתברך הבטיח לנו בהמשך הפרשה 'כי לא תשכח מפי זרעו'.

דרשו ה' בהמצאו - בקשו פניו תמיד

ב בסליחות שאומרים בצום גדליה מזכירים שני פסוקים שסמוכים זה לזה, 'דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד' (תהלים קה, ד). 'דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב' (ישע"י נה, ו).

ולכאורה שני הכתובים סותרים זה את זה, שהרי חז"ל (ר"ה יח, א) דרשו את הפסוק 'דרשו ה' בהימצאו' על עשרת ימי תשובה, ומשמע שרק אז שייך קראוהו בהיותו קרוב. ואילו מהפסוק הראשון שנזכר דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד, משמע תמיד ולא רק בעשרת ימי תשובה. וגם אם נמצא ביאור שלא יסתרו הנך קראי אהדדי, אבל ודאי שבעשרת ימי תשובה שייך יותר הפסוק של בהיותו קרוב,

אנכי הסתר אסתיר פני - כי לא תשכח מפי זרעו

א בפרשת וילך כתיב 'ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתך, וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ וגו'. וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים, והסתרתני פני מהם וגו' ומצאאו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו'.

והקשה הרמב"ן שאם כלל ישראל כבר עשו תשובה ואמרו, 'הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה' והתחרטו על עוונותיהם, א"כ למה ממשיך הלאה 'ואנכי הסתר אסתיר פני'. וביאר הרמב"ן 'שאיננו וידוי גמור כענין והתוודו את עונם, אבל הוא הרהור וחרטה, שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם'. ולכן גם אחר החרטה עדיין הקב"ה מסתיר פניו מהם, 'אך לא כמסתיר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתר פני הגאולה, ויעמדו בהבטחת פני רחמיו (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו', עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה, כמו שנזכר למעלה (ל, ב) ושבת עד ה' אלוקיך וגו' עכ"ד.

ובביאור הדברים כתב בספר אמונה והשגחה ע"פ הא דאיתא בחגיגה (ה, ב) 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא וכו', רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו, שנאמר (ישע"י נא, טז)

חבויים בתוך המלכיות קורא אלינו ה' יתברך ואומר 'הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה', ואיתא במדרש שם 'הראיני את מראיך, זה מעשה הטוב. השמיעני את קולך, זה תלמוד תורה. כי קולך ערב, לפני השם' ע"ש.

ובדרשות בית דוד (לבעל הנחלת דוד) ביאר מה שבתחילה פתח ב'הראיני' ואח"כ 'השמיעני', ואילו בסוף הקדים 'קולך' ל'מראיך', ע"פ משל, שכשהדלת פתוחה אז בתחילה מראים את עצמם למלך, ואח"כ משמיעים קולם, אבל כשהדלת נעולה ורוצים להיכנס למלך משמיעים את קולם, קול ערב שיערב באזני המלך, ורק אז נפתחת הדלת והמלך שמח בראייתם, ולכן במצב שהדלת נעולה הקדים את הקול לפני המראה 'כי קולך ערב ומראיך נאוה'.

וכבר הבאנו מהמדרש תנחומא שביאר במה שישעיה אמר דרשו ה' בהמצאו, ודוד אמר דרשו ה' ועוזו וגו', שלמה אמר בקשו פניו תמיד, ללמדך שהקב"ה יתברך שמו פעמים נראה ופעמים אינו נראה ותמיד כדאי לבקש. וסיים המדרש 'לכך כתיב דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימי תשובה שהוא שרוי ביניכם, שכן יחזקאל (מג, ח) אומר והקיר ביני וביניכם'. ומתבאר שמצב הרגיל יש קיר בין ה' יתברך לכלל ישראל, וזוהי המחיצה המבדלת שנעשית ע"י העבירות.

והנה כשהחומה קיימת והשערים נעולים, צריכים אנחנו ל'קול ערב' שכאשר נשמיע את הקול ישמע ה' יתברך ויפתח לנו את השערים, ואיזה קול בכוחו להמיס את הסלע ולשבר חומת הברזל, נראה ע"פ מה שנתבאר לעיל (אות ב) לדייק את הפסוק דרשו ה' 'ועוזו' בקשו פניו תמיד, היינו שלבקש את הקב"ה תמיד ולהצליח לבקוע את המחיצות, שייך רק ע"י 'עוז' שזהו לימוד התורה.

וכדברי הגמרא בקידושין (ל, ב) 'אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ', היינו שע"י קול התורה אפשר לפרק את החומה המבדלת, ולהמיס את האבן.

ובירושלמי בברכות (פ"ה ה"א) איתא, רבי אבהו בשם רבי אבהו, דרשו את ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ועל דרך זה דרשו את המשך הפסוק, קראוהו בהיותו קרוב שהקב"ה כביכול עומד על גבי לומדי התורה.

ונמצא א"כ שכל השנה שקימות מחיצות שנגרמות ע"י העוונות זקוקים קודם ל'השמיעני את קולך כי קולך ערב', דהיינו הקול הערב של לימוד התורה, וע"י זה ניתן לבוא אל המלך ולזכות ל'הראיני את מראיך', וע"י כך זוכים ל'הימצאו' בבתי כנסיות ומדרשות כדברי הירושלמי.

וצ"ע א"כ למה הקדימו לנו בתחילה את הפסוק דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד.

והנה במדרש תנחומא (האזינו פ"ד) איתא, 'ישעיה אמר דרשו ה' בהמצאו, ודוד אמר דרשו ה' ועוזו וגו', למה אמר בקשו פניו תמיד, ללמדך שהקב"ה יתברך שמו פעמים נראה ופעמים אינו נראה, פעמים שומע ופעמים אינו רוצה לשמוע, פעמים עונה ופעמים אינו עונה, פעמים נדרש ופעמים אינו נדרש, פעמים מצוי ופעמים אינו מצוי וכו', לכך אמר ישע"י דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב'. ונראה שהכוונה בזה שתמיד צריך לבקש, כי שמא נזכה וישמע בקשתנו, אבל בהיותו קרוב בעשרת ימי תשובה ודאי שומע.

ונראה שנרמז בזה עוד ענין, דהא כתיב דרשו ה' 'ועוזו', והיינו שצריך לדרוש את ה' ע"י התורה שנקראת 'עוז', וכמו שאמרו חז"ל (מד"ר שה"ש ב, ג) אין עוז אלא תורה, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, וא"כ בוודאי שבעשרת ימי תשובה ע"י ה'עוז' נזכה להיות רצויים לפני המקום, ואפשר שלכן הקדימו 'דרשו ד' ועוזו בקשו פניו תמיד' לפני 'דרשו ד' בהמצאו', בכדי ללמדנו שצריך לדרוש את ה' ע"י ה'עוז' היינו החיזוק בלימוד התורה.

דרשו ה' בהמצאו - שבירת המחיצות

ג והנה בגמרא בר"ה (יח, א) אמרינן דרשו ה' בהמצאו, אלו עשרת ימי תשובה. ועל ימים אלו כותב ה"נודע ביהודה" שלא מצא להם הגדרה מתאימה מלבד ימים אדירים. ומהו 'בהמצאו' היינו שהקב"ה קרוב אלינו ומצוי בימים אלו. ובדרשות הצ"ח (דרוש ד) ביאר שהכוונה שהקב"ה מסלק את המחיצות המבדילות. והביא משל עם המלך שפתח שעריו ונתן רשות לכל עבדיו להיכנס ולבקש מה שצריכים, שוודאי שמי שאינו נכנס בימים האלו הוא מזלזל ומורד במלך.

ומתבאר שבשאר ימות השנה יש מחיצות שמונעות מאתנו להיות קרובים אל ה' יתברך. וממה נעשות אות מחיצות, הנביא ישעיה אומר (נט, א-ב) 'הן לא קצרה יד ה' מהושיע, ולא כבדה אזנו משמוע, כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם, וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע', ומבואר שהעוונות והחטאים הם המה המסתירים ומפסיקים בין ישראל לאביהם שבשמים.

כל השנה יש הסתר פנים, כמו שנאמר (שה"ש ב, יד) 'יונתי בחוגי הסלע בסתר המדרגה, הראיני את מראיך השמיעני את קולך, כי קולך ערב ומראיך נאוה', ואיתא במדרש (פסיקתא זוטרתא שם) 'יונתי בחוגי הסלע אלו ישראל שהם חבויין בין המלכות'. אך בתוך הגלות כשבני ישראל

מתוק מזה; וכו' ועי"ש בכל לשון המדרש בהקשר לחסד שבתשובה, ונתבאר במקו"א שהצורה הנכונה לדרוש את ה' יתברך, היא ע"י לימוד התורה.

וכשעמלים בתורה זוכים לאהבת ה', וכמו שאומרים בתפילה 'הוא יפתח לבנו בתורתו, וישם בלבנו אהבתו ויראתו', היינו שע"י לימוד התורה זוכים להגיע לאהבת ה' וליראתו. ועי' בברכת פרץ (פרשת ויקרא) שע"י שאדם מנדב את עצמו ללמוד תורה יותר ויותר, זוכה לעורר אצלו תשוקה לאהבת ה' יתברך, וכתב שזה בדוק ומנוסה.

וכשמגיעים לאהבת ה' ועושים תשובה מאהבה, זוכים שאפילו העוונות נהפכים לזכויות וכמבואר ביומא (פו, ב), וכמו שמסיים המדרש (שם) הא כיצד תני רבי שמעון בן יוחאי הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף נעשה צדיק גמור עליו הכתוב אומר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וגו', אמר ר' יוחנן ולא עוד אלא שכל עבירות שעשה, הקב"ה מונה אותן לו זכות הדא הוא דכתיב (תהלים מ"ה) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך, כל הבגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות לפני.

השיבנו ה' אליך - חדש ימינו 'כקדם'

ה והנה אנו אומרים בסליחות השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו 'כקדם'. ובמדרש רבה (איכה ה, כא) איתא 'וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות, כימי עולם זה משה'. ומתבאר שיש בקשה מיוחדת לזכות שמנחת יהודה וירושלים תהיה ערבה כימי משה.

ונראה לבאר את הדברים, ע"פ הספרי בריש האזינו (פסיקא שו) 'לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהיה רחוק מן הארץ אמר ותשמע הארץ אמרי פי, בא ישעיה וסמך לדבר (ישעי' א, ב) שמעו שמים שהיה רחוק מן השמים והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ'.

וביאר באור דוד (דרושה) ע"פ המבואר ברבינו בחיי שהאדם מורכב משמים וארץ, שהרי הנשמה היא מן השמים ואילו הגוף הוא מהארץ, וזוהי הכוונה בספרי שחילק בין דברי משה רבינו לדברי ישעי' הנביא, שמשה רבינו ע"ה דיבר אחר שהזדככו ישראל במדבר לפני כניסתם לארץ וקידשו את החומר עד שהיו קרובים לשמים, לפיכך אמר 'האזינו השמים' שהיו יותר קרובים לשמים ולזה כלפי השמים אמר 'האזינו', אולם ישעי' הנביא דיבר בזמן שפלותם של ישראל שהיו רחוקים מן השמים, לכן אמר 'שמעו' שמים היינו שמיעה מרחוק, ו'האזיני ארץ' משום שהיו קרובים יותר לארץ. וזהו כוונת הבקשה וערבה לה' וכו' כימי עולם דהיינו כימי משה.

אולם בעשרת ימי תשובה מצד עצם הימים יש את הבחינה של בהמצאו ובהיותו קרוב, ואז אפשר לזכות אפילו במהלך שקודם מקיימים הראיני את מראיך, ואח"כ השמיעני את קולך. אבל אי אפשר להסתפק ב'הראיני', חייבים גם השמיעני את קולך בעמל התורה כדי לזכות בדין.

שמע קולנו חוס ורחם עלינו - השיבנו ה' אליך ונשובה

ד אבל צריך שיהיה לנו גם 'קול ערב', ויש מצבים שרח"ל 'קראתי לצורי וקולי לא ערב' (קינות לת"ב), וכבר נתבאר העניין בהרחבה במקו"א (וידבר משה בין המצרים דרוש ו), שהקול ערב רק כשהפה נקי מדיבורים אסורים, וכמו שביאר היערות דבש (ריש דרוש ו') את מה שאמרו חז"ל בברכות (לב, ב) איתא, רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא [יום המעונן] משום שנאמר סכותה בענן לך מעבור תפלה; שאותו ענן שמפסיק ומונע מהתפילות מלהתקבל, זהו ענן שנוצר מהבל פה שיש בו הבל חטא של לשוה"ר ורכילות ושאר דברים אסורים. וזוהי גם המחיצה שמפסקת וגורמת לכך שהקול אינו ערב. [ושם נתבאר עוד מדברי החת"ס בדרשות (ח"ב, שע"ו) וכן מדברי הח"ח בחומר ההשפעות הרעות שנעשות ע"י דיבורים אסורים, ושהם גורמים למחיצות בינינו לאבינו שבשמים].

והנה הנביא ירמיה (ח, ה) אומר לבני ישראל, 'מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה ניצחת, החזיקו בתרמית מאנו לשוב', ואיתא בסנהדרין (קה, א) ששמואל ביאר מה התשובה הניצחת 'באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להן חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום, אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן, אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיהם שלחה אמכם'. והכוונה בזה שגם במצב של גלות אין כאן 'שילוח' מה' יתברך, אלא שעוונות מבדילים ובונים חומה של ברזל בינינו לאבינו שבשמים, אך בכל מצב הבורא עולם עדיין קורא לנו.

ונראה שזו הכוונה במה שאנחנו מבקשים בסוף הסליחות בכל יום 'שמע קולנו ה' אלוקינו' וכו' 'השיבנו ה' אליך ונשובה' וכו'. ששתי הבקשות הללו שייכות זו לזו, שבתחילה אנו מבקשים שישמע ה' את קולנו, שיהיה קולנו 'ערב' לפני ה' ומתוך כך ישמע את קולנו, ורק אח"כ מוספים לבקש עוד, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, שנזכה לתשובה שלימה ולשוב אל ה' יתברך.

על הפסוק 'חיכו ממתקים' (שה"ש ה, ט"ז) מביא המדרש רבה (ו, א) את הפסוק בעמוס (ה, ד) 'כי כה אמר ה' לבית ישראל 'דרשוני וחיו', ושם איתא 'יש לך חיך גדול

דברים טובים ויקרים כ'זהב', מכל מקום כבר אינו נותן את הקול הערב כפי שהיה מימי משה.

ויש לנו ללמוד מזה שהקול הערב שבוקע רגיעים ומסיר את המחיצות, זהו רק קול שבוקע מתוך אבובו של משה רבינו ע"ה, קול התורה הנקי שעובר במסורת מדור לדור, וזה ע"י שלומד את התורה שקיבל מרבו, ורבו מרבו עד משה מסיני, וזאת התורה שבורא העולם מצפה ומיחל לשמוע מאתנו, שהרי 'קול ערב' הוא כשמנגנים בחליל במנגינה המקובלת לנו מימות משה, וזהו 'שמע קולנו וגו', היינו הקול המיוחד של כלל ישראל.

דרוש ג

מצוות תשובה

שיחה פרשת כי תצא - ט' אלול תשע"ג

פה לבעלי תשובה, שאם אדם שחטא יחשוב, וכי אם אעשה תשובה, הקב"ה מקבל אותי, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה.

והדברים צ"ב, וכבר עמד בזה בתורת חיים בע"ז (שם) ובעוד מקומות, מה התחדש בזה 'הלא כל הנביאים כולן הזהירו על התשובה, וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלוקיך ושב ה' אלוקיך וגו', א"כ אין לך פתחון פה גדול מזה, והיאך מצי למימר שמא לא יקבלני, ובפרט צ"ב שהיתה גזירה מיוחדת שיחטאו כדי ללמד את ישראל על התשובה, ועוד, למה באמת כלל ישראל היו צריכים את הראיה מן העגל ומדוד המלך שבורא עולם מקבל את עמו ישראל בתשובה, הרי זה מפורש בתורה.

והנה בירושלמי במכות (פ"ב ה"ו) איתא 'שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרו להם חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להן הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקוב"ה חוטא מהו עונשו, אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו, ומתבאר שבשכל לא מובן שמועיל תשובה לתקן את החטא.

ובמהרש"א ביומא (לו, ב) הביא את הדברים באופן אחר, שיש שלושה סוגי עבירות: חטא - שנעשה בשוגג, עון - שנעשה במזיד, ופשע - שנעשה מתוך מרידה, ולפי גודל העבירה ראוי שיהיה עונשו, וכתב 'ועל זה כווננו במדרש

ועל דרך זה אנחנו מבקשים בסליחות השיבנו ה' וכו' חדש ימינו כקדם היינו לזכות לדרגות שכלל ישראל היו בהשגתם ובדרגתם בזמנו של משה רבינו שהיו קרובים יותר לשמים מאשר לארץ [ובמקו"א (שם) נתבאר עוד הענין בהרחבה].

והנה בערכין (י, ב) איתא, ת"ר אבוב היה במקדש, חלק היה, דק היה, של קנה היה ומימות משה היה, ציוה המלך וציפוהו זהב, ולא היה קולו ערב, נטלו את צפוי ויהיה קולו ערב כמות שהיה. ומתבאר שקול 'ערב' הוא רק אותו הקול שיוצא מאבובו של משה, וכשבאים ומוסיפים עליו אפילו

חטא העגל - ליתן פתחון פה לבעלי תשובה

א בגמרא בעבודה זרה (ד, ב) איתא, וא"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו', ופירש רש"י 'לא עשו ישראל את העגל - כלומר גבורים ושליטים ביצרו, ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה'.

ובסמוך 'והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוי לאותו מעשה, לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי, ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים, אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור', היינו שהקב"ה סיבב שיחטאו כלל ישראל בחטא העגל ודוד המלך במעשה בבת שבע, כדי להורות ליחיד ולצבור ללמוד מהם לעשות תשובה שהרי לעולם שערי תשובה נשארים פתוחים.

ומתבאר מדברי חז"ל שבעצם כלל ישראל ודוד המלך היו בתכלית ושלמות היראה, עד שלא היה שייך כלל שייצר הרע ישלוט בהם, אלא גזירת מלך היתה, כדי לתת פתחון

הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היכול להסיר המעשה העשוי מן המציאות?.

אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו: דהינו, שיינתן זמן לחוטא ולא יכחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה. דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש - שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו'): וסר עונך וחטאתך תכפר, שהעוון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע עכ"ד.

ומתבאר שכל מה שעוזר תשובה זה ענין של לפני משורת הדין, שהרי איך שייך שאדם מתחרט ותוהה על הראשונות הוא עוקר את המעשים, ובהכרח שזה לפני משורת הדין, וכן ר' אלחנן (בסוף קובץ הערות סי' ג') מביא ששמע מהחפץ חיים שרואים כאן במסילת ישרים שעל פי המצב לא שייך תשובה, אלא זה חסד שחידש הבורא עולם חסדים לפני משורת הדין, שכוחו של עקירת המעשה, כעקירת המעשה, ור' אלחנן שאל את החפץ חיים מהגמרא בקידושין (מ, ב) שמבואר ש'בתוהא על הראשונות' מהני לעקור מחשבת מצוה, וא"כ אם מחשבת מצוה מועיל לעקור למה מחשבת עבירה לא מהני לעקור, וביאר הח"ח שבתשובה מיראה באמת אינו מתחרט על עצם החטא, ולזה התחדש החידוש המיוחד של תשובה שאע"פ כן מועיל.

חידוש בתשובה מיראה - תקוה לגאולה העתידה

ג] והנה כידוע, יש תשובה מיראה ויש תשובה מאהבה, וכמבואר ביומא (פו, ב) שבתשובה מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, ובתשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, והנה התורה חידשה שתשובה מתקבלת גם כשהיא מתוך יראה, ואפילו כשמתעורר לתשובה רק אחר שעובר ייסורים גדולים כמבואר ביומא (שם), ועי' בזה ברבינו יונה (ריש ש"א).

ובברכת פרץ (פרשת בראשית) הקשה שאם התשובה היא מיראת העונש א"כ היא כדבר החוזר ח"ו, שהרי מיד כשנודע לו שעוונו התכפר ונפטר מן העונש, הוא כבר לא פוחד משום דבר, והיאך מועילה תשובה מיראה הרי יש

שאמרו שאלו לחכמה חוטא מה עונשו אמרה חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה אמרה הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר, שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה ויתודה ויתכפר וכו', דאינו נראה דפליגי, אבל כל אחד גוזר ואומר העונש על אחד מהני ג' חלוקי עבירות, דלפי גודל העבירה יהיה עונשו'.

וביאר כי החכמה תתן עונש למזיד שיתכפר ביסורין, והיינו חטאים תרדף רעה כמו שכתוב ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך וכו', והנבואה תתן עונש לפושע ומורד שהמיתה ממרקת כמ"ש הנפש החוטאת היא תמות, והתורה תתן עונש לשוגג שהוא הקרבן, והקב"ה במידת חסדו אמר יעשה תשובה ויתודה כו' דאין לך דבר שעומד בפני התשובה וזהו שנאמר טוב וישר ה' וגו' שהוא יורה חטאים בדרך בלא עונש ומיתה רק בתשובה שלימה, והוסיף שם לבאר את שלושת מיני החטאים האלו ושורשם, למה חלק מהעוונות מכפרים ע"י קרבן וחלק ע"י יסורין וחלק רק ע"י מיתה.

וראה בשל"ה הקדוש (ר"ה, דרך חיים אות קלה) הביא מהכל בו (סי' ס"ז) שכתב ז"ל, ואל יחשוב השב בנפשו, למה זה להבל איגע ולרע כחי אכלה, כי איך תועיל תשובתי כנגד עוונותי, וכל מה שאוכל לעשות עוד, איך יעמוד כנגד כובד העוונות שעשיתי. מי שלבו נוקפו, ואין תשובתו שלמה אומר כן. אבל השבים בלב שלם ותוהים על העוונות הראשונים, כבר הבטיחנו השם יתברך על ידי יחזקאל הנביא, כי פשעיהם לא ייזכרו וכו' עכ"ל.

ומתבאר שהתשובה זה בכלל לא דבר מובן מאליו, כפשוטו. אילולי שהיינו רואים בחוש שבורא עולם מקבל אותנו בתשובה שלמה, מהיכן תעשה תשובה?, ואף שיש הבטחה בתורה, אך השכל היינו החכמה העילאית ממאן לקבל את זה, והשכל נוטה לחשוב שהוא דבר רחוק שלא ניתן להשיגו, ולפיכך גזרה חכמתו יתברך שישראל ישלחו בעגל ודוד בבת שבע, בכדי ללמד ולהשיב אל הלב ששייך לעשות תשובה.

תשובה - גילוי מידת הרחמים

ב] והנה אם החכמה העליונה לא מבינה היאך ניתן לתקן ע"י תשובה, א"כ איך באמת התשובה עוזרת ומתקבלת.

ונקדים את דברי המסילת ישרים (פ"ד) הידועים שמבאר מה זו תשובה, ובתחילה כתב ש'לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה?

לעתיד לבוא, שאע"פ שיחטאו ישראל, עכ"פ יוכלו לבוא אל התיקון ע"י תשובה אף מתוך פחד וייסורים, כשיטת רבי יהושע, שאם אין עושין תשובה הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב ודו"ק.

תשובה אחר חטא העגל - כוח תשובה ב'ציבור'

[ד] ולפי המבואר שבתשובה של קין כבר התחדשה קבלת התשובה אע"פ שנעשית מתוך יראה ופחד מהעונש, צ"ב למה היה צריך בגזירה מיוחדת שכלל ישראל ודוד המלך יכשלו, וכי עד חטא העגל ודוד המלך לא היתה תשובה ולא האמינו בתשובה, הרי אדם הראשון הספיק לו לראות שתשובת קין התקבלה, והרי גם באדם הראשון תשובתו התקבלה וכתוב שזה היה מיראה, ולמה לנו זה לא מספיק וצריכים ללמוד על כוח התשובה מחטא העגל וחטא דוד המלך.

ובאמת שיש להתבונן עוד, שאם תשובת העגל ותשובת דוד המלך היו בגדר תשובה מיראה, א"כ מה יש ללמוד משם על תשובה מיראה, הרי כבר למדנו על תשובה פחותה מכך מקין, ואם לומדים מכאן על דרגות של תשובה מאהבה, צ"ב דהא כבר נתבאר שעיקר החידוש ומה שאנחנו צריכים על כך מקורות זה על תשובה מיראה שזה קשה לנו להבין ולהפנים שאכן תשובה כזו מתקבלת, אבל תשובה מאהבה זה יותר מובן לנו שתחשב כעקירה של החטא למפרע וכדברי הח"ח הנ"ל.

והנה חטא העגל הוא סוגיא עמוקה וארוכה, ובמהרש"א בע"ז (ד, ב) ביאר מה שאמרו שם שלא היו ישראל ראויים לאותו מעשה וכו'. שהיו ישראל ראויים שהקב"ה יצילם מחטא גדול כזה, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מ"מ בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, ועוד אמרינן (בסוטה כא א) דהתורה מצלת מן החטא, וכן בדוד מטעם זה היה ראוי להיות ניצול מחטא, ולזה מייתי מקרא והיה לבבם זה כל הימים וגו' שהוא רצונם ולבבם ליראה את ה' וכן בדוד לבי חלל בקרבי לעשות רצון אבי שבשמים, והיו ראויים להצילם מן חטא גדול כזה, אלא למה עשו ולא נצולו מעשיית החטא לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור עכ"ד. [ובעיקר מה שחידש המהרש"א שתורה מגנא, תורה מצלת מן החטא צ"ע מהגמ' בסוטה (כא, ב) ונתבאר במקו"א].

ונראה שאפשר לבאר בדרך אחרת, ואולי זה הפשט בגמרא, יש דבר מעניין וצריך לחיות את זה. בגמרא בבא בתרא (טז, א) איתא 'אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין, אמר לפניו רבוננו של עולם, בראת

דברים שמעכבים את התשובה ואחד מהם זה החרטה, ומכל מקום מה שה' יתברך ברוב רחמיו מקבל תשובה כזו גם כן, משום שהאדם באותו שניה שהוא פוחד מן החטא, מן העונש, אז נשברת אצלו גאוותו, ובאותו הרגע הוא באמת לא היה עושה את החטא, ואע"פ שאחרי רגע הוא חוזר חלילה, אבל עכ"פ היתה דקה של עזיבת החטא, ועי"ש שהרחיב בדברים.

אבל מאיפה לומדים שאחד שחטא ובא למלך ואומר הולכים לשלוח אותי לבית הסוהר, אני עושה תשובה ומתחנן, ואומרים לו אתה משוחרר, והוא ממשיך לחטוא, בכל זאת תשובתו מתקבלת. התשובה היא שחז"ל לומדים זאת מהחטא של קין ותשובתו שהקב"ה מכפר גם במצב כזה, כמבואר במדרש רבה (בראשית כב, יג) 'ויצא קין מלפני ה', מהיכן יצא, רבי יודן בשם ר' איבו אמר הפשיל דברים לאחוריו ויצא, כגונב דעת העליונה, רבי ברכיה בשם רבי אלעזר ברבי שמעון אמר יצא כמפריס וכמרמה בבוראו, והיינו שאע"פ שעשה תשובה רק מתוך יראה ופחד מעונש כשהועמד לדין על מעשיו, וגם מיד לאחר ששמע שהתקבלה תשובתו וכבר אין לו מה לפחד מהעונש, יצא ברמאות כגונב דעת העליונה, מ"מ תשובתו הועילה.

והנה במדרש שם איתא עוד, 'פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו', וגם זו לכאורה אינה תשובה מאהבה שהרי בתחילה לא עשה תשובה עד שראה מה גדול כוחה של תשובה ואע"פ כן תשובתו התקבלה.

ולכאורה אינו מבואר מה עניין 'תשובה' למה שפתח אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת, וביאר בברכת פרץ שם דבתמיד (ז, ד) תנן 'בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת מנוחה לחיי העולמים', ומבואר שמזמור זה כנגד שבת שלעתיד לבוא. ובסנהדרין (צז, ב) איתא 'רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין, אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב'.

ומעתה מבואר היטב מה שפתח ואמר מזמור שיר ליום השבת, שבתחילה לא ידע אדם הראשון שכל כך גדול כוחה של תשובה שגם מי ששב מתוך ייסורים ופחד מעונש תשובתו מתקבלת, אבל כיון ששמע מקין שתשובתו התקבלה, אע"פ שעשה תשובה מתוך פחד מהעונש שבא עליו, הבין מה גדול כוחה של תשובה. ממילא פתח ואמר מזמור 'שיר ליום השבת' היינו, ליום שכולו שבת ומנוחה

להן סימניות כאכין ורקין שבתורה, לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין, צעקו לאחר גזר דין אינן נענין, ומשני, הני נמי כיחידין דמו. ומתבאר שלא כל קיבוץ בני אדם נחשב כרבים לפעמים גם הרבה אנשים כיחידים דמו.

וביאור הדברים שאם התפילה של כל אחד היא על עצמו, והוא צועק לעצמו, הוא לא דואג לציבור, הוא נחשב כיחיד, רק כשמתפלל על הציבור ומבקש: אנחנו נמצאים בצרה, תעזור לנו - זה ציבור, [ועי' בגמרא בתענית (ח, ב) בחילוק בין יחיד לרבים ברמב"ם (תשובה ב, ו) ברמב"ן], וברעק"א חידש שבציבור מספיק שיש אחד שיש לו לב שלם וזה מעלה לכל הציבור כולו, לב שלם אחד, מבואר כאן שתשובת הרבים זה אחרת, וכן התורה של רבים זה אחרת.

התורה מגנא ומצלא, תבלין שמציל מחטא, והתורה תבלין שמרפא, אך וודאי שיש חילוק בין תורה של יחיד לתורה של רבים, תורה של רבים זה משהו אחר לגמרי, תורה של רבים זו תורה שמצלת, מבואר בכמה מקומות שיעקר מה שמשא רבינו ריצה את הקב"ה ב"ג מידות של רחמים, זה היה שייך ל"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שע"י שזוכים לעמול בתורה - בכוח התורה לכפר. התורה לא עמדה להם, למה, כיון שהקב"ה רצה שילמדו מהם דרכי תשובה, אבל אילו דרכי תשובה ילמדו מהם, את התורה תבלין, זה דרכי התשובה שרצו ללמד 'תורה דרבים' שהרי תורה דרבים מגנא ומצלא, בין דעסיק בה, בין דלא עסיק בה.

וההסבר בזה הוא פשוט, אפילו שיש ציבור גדול שמקבל עליו עול תורה, לפעמים יש אחד שעוסק בתורה תמיד, תמיד יש לו לב שלם, אם יש לב שלם של אחד זה כבר מועיל, שהרי אנו חטיבה אחת ע"י התורה, כשעם ישראל היה במצב שחטאו בעגל, יכלו לחזור בתשובה ע"י עמל התורה שבכך עמ"י חטיבה אחת בעולמו של הקב"ה, זה מה שהתחדש בתשובת חטא העגל, תשובת הרבים, שהיא שקולה ומכפרת ועומדת בפני כל הדברים שרק אפשר, וזו המעלה כשהציבור מתפללים ביחד, שציבור עמלים בתורה ביחד.

וכלל ישראל יכול להחזיק את עצמו רק בכוח הציבור, ומה המודד אם אתה נחשב כחלק מציבור או אתה בגדר יחיד, המודד הוא, האם אתה דואג רק לעצמך, ליראת שמים שלך, לעליה בתורה שלך, שאתה תהיה קרוב להקב"ה, אז אתה מתכוון בשביל עצמך, אתה לא מתכוון בשביל אחר, אבל אם אתה באמת דואג לכבוד שמים, אז אם השני לא יודע, אם השני חסר לו, אז זה כואב גם לך, זה התפקיד, אנחנו מתפללים בעד הציבור, ואז התשובה מתקבלת, זה מה שלומדים מתשובת העגל, ואת זה לא שייך ללמוד מקין ודו"ק.

שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת גן עדן בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך. ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין, ועניין התבלין של התורה מבאר החזו"א שזה הולך על עמל התורה, וכבר ביאר המסילת ישרים (פ"ה) וכ"ה בדומה לזה בנפש החיים (שער ד' פרק ל"ב) שאם הקב"ה, שהוא ברא את המכה, אומר שאין לה תרופה אלא תרופה זו - לא שייך שתהיה לזה תרופה אחרת.

והנה נכלל בדבר זה ש'תורה תבלין' היא גם סם ורפואה למי שכבר חולה ונמצא עמוק בחטאו, שהתרופה היחידה לצאת משאול תחתית הוא ע"י התורה. והנה קודם חטא העגל כלל ישראל היו במדרגה גבוהה ודביקות כזו בתורה עד שלא היה שייך כלל שיחטאו, וכמו שכתב המהרש"א שהתורה מגנא ומצלא שלהם היתה שומרת אותם שלא יפלו בשום חטא, וכן כתב בנפש החיים שמצד דרגתם לא היה שייך שיחטאו כלל.

אבל אחר שנעשה מה שנעשה וחטאו בחטא הנורא, הם עשו תשובה, ומה היתה התשובה שלהם שמזה לומדים שתשובה מועלת? נראה לבאר בקצרה ממש, בגמרא בר"ה (יז, ב) איתא אמר רב יוחנן, גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, תשובה זו היא תשובה גדולה מאד, שמקרעת גזר דינו של אדם, ועי"ש בסוגיא שעולה שביחיד לאחר גזר דין לא מהני תשובה, ורק בציבור עוזרת תשובה גם לאחר שנגזר הדין.

וברשב"א בתשובה ובטורי אבן (שם) [והרעק"א בגליון הש"ס מציין לזה] הקשו מהא דאיתא בברכות (י, א) שנקרע גזר דינו של חזקי, ואמרינן על זה שם 'אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים', וצ"ע דהא התם כבר נגזרה גזירה וכמו שכתוב בישעי' (לח, ב) והיאך ניתן לבטלה ע"י רחמים. ותירצו הטורי אבן וכ"ה ברשב"א שמלך שאני, מלך זה אחרת, מלך מהני תשובתו אף לאחר שנגזר הדין, (ונתבאר העניין בפרשת ואתחנן) [וצ"ע א"כ מה הראיה של דוד המלך ליחידים, ועי' בזה בערוך לגר ואכ"מ כעת].

מעלת הציבור - כשרוצה שיהיה כבוד שמים ע"י כל הציבור

ה והנה בגמרא (שם יז, ב) מקשינן, 'ת"ש יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' וגו' וכו' ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' יודו לה' חסדו וגו' (תהלים, קז). עשה

דרוש ד

חג הסוכות - ביטול יצר ע"ז

סוכות - ליל יו"ט ראשון
חניכי הישיבות רמות א' תשע"ה

ולדעתו ילפינו לה רק ממה שאמר להם עזרא, ואילו הקרא
'באספך מגרנך ומיקבך' אפשר לפרשו שמסככים בגורן
וביקב עצמו, אכתי צ"ב מנא ידעי עד עזרא שצריך פסולת
גורן ויקב.

וראיתי למרן החת"ס בדרשותיו (ח"א דף מו טור ג')
שביאר ביאור נפלא בהך ענינא, דהנה בנחמיה (ח, יד - יז)
כתיב 'וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר
ישבו בני ישראל בסוכות בחג וגו', ויצאו העם ויביאו ויעשו
להם סכות איש על גגו וגו'. ויעשו כל הקהל השבים מן
השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן
בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד'.

ובערכין (לב, ב) מקשינו, אפשר בא דוד ולא עשו סוכות
עד שבא עזרא וכו', ואידך דבעי רחמי על יצר דעבודה
זרה ובטליה ואגין זכותא [-של עזרא] עלייהו כי סוכה
[-להצילם מיצרא דע"ז] ע"ש. והעולה מדברי הגמ'
שפשיטא לכו"ע שגם עד עזרא עשו סוכה כדן, ונחלקו
האם מה שנאמר בנביא היינו שהתחדש בזמן עזרא 'קדושה
שניה' לארץ ישראל, משום שקדושה ראשונה לא קדשה
לעתיד לבוא, או שהתחדש ביטול יצרא דע"ז.

וביאר הח"ס שזה ודאי היה בהלכה למשה מסיני שצריך
לסכך מפסולת גורן ויקב, אלא שזה הוי כתורה שבע"פ,
ואתא עזרא ואסמכינהו אקרא, והוסיף החת"ס שעניין זה
מרומז בקרא דכתיב 'באספך', ובא"ת ב"ש ב'אספך' הוא
פסולת, והוסיף, דהנה בשבת (קד, א) איתא דאתו דרדקי
לבי מדרשא ואמרי מילתא דאפילו בימי יהושע בן נון לא
אתמר כוותיהו, ומשמע שבימי יהושע לא דרשו האלפ"א
בית"א של א"ת ב"ש [כן מתבאר שם ע"פ המהרש"א ע"ש].

והנה עזרא שהיה סופר מהיר והחזיר ליושנה הנקודות
והטעמים והמסורה ודרשת האותיות, הוא המציא דרשה
זו באספך אותיות בפסולת, נמצא א"כ שמימי יהושע בן
נון נעשו הסוכות מפסולת גורן ויקב מדין תורה שבע"פ, כי
לא ידע היכן זה רמוז בתורה, אבל בימי עזרא וימצאו כתוב
בתורה וכו' היינו הרמז ע"פ א"ת ב"ש, ודו"ק.

גילוי כתב אשורית וקדושתו - אחר**תיקון חטא העגל וביטול ע"ז**

ב והנה מתבאר בסוגיא בערכין (שם) למ"ד קדושה
ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, מה שנאמר בנביא

**דין סוכה מגורן ויקב - קודם שעזרא
למד כן מקרא**

א [בסוכה (יא, א) תנן, זה הכלל כל שהוא מקבל טומאה
ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו, וכל דבר שאינו מקבל
טומאה וגידולו מן הארץ מסככין בו, ובגמרא (בע"ב) מנא
הני מילי, אמר ריש לקיש 'ואד יעלה מן הארץ' מה אד דבר
שאינ מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, אף סוכה דבר שאין
מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, ומקשינו, הניחא למ"ד
ענני כבוד היו, אלא למ"ד סוכות ממש עשו להם מה איכא
למימר, דתניא 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' ענני
כבוד היו דברי רבי אליעזר, ר"ע אומר סוכות ממש עשו
להם, הניחא לר"א אלא לר"ע מה איכא למימר וכו', כי
אתא רבין אמר ר' יוחנן אמר קרא 'באספך מגרנך ומיקבך',
בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר, ואימא גורן עצמו ויקב
עצמו וכו', רב חסדא אמר מהכא 'צאו ההר והביאו עלי זית
ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרם ועלי עץ עבות' היינו
הדס היינו עץ עבות, אמר רב חסדא הדס שוטה לסוכה,
ועץ עבות ללולב עכ"ד הגמרא.

ובערוך לנר (שם) ביאר שיש בסוגיא זו פלוגתא בראשונים,
האם הוי תרי ילפותות, או שרב חסדא רק מפרש ומגלה
על קרא דבאספך שמסככים בפסולת גורן ויקב, דבשיטת
הריטב"א (כפי הבנתו בקושית הריטב"א) הוכיח הערל"ג
דפליגי, דבריטב"א (שם) הקשה היאך אפשר שטעם הפסול
במחובר לאו משום תעשה ולא מן העשוי, דא"כ למה מחובר
פסול, דליכא למימר דילפינו מקרא ד'פסולת גורן ויקב'
ומשמע תלוש, דא"כ לרב חסדא דלית ליה דרשה זו למה
מחובר פסול, ומוכח שדעת הריטב"א שר"ח פליג אדרבי יוחנן.

אולם ברש"י (בע"א ד"ה פסולה) כתב 'שאינ מסככין
במחובר, דאמר מר באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן
ויקב הכתוב מדבר', ולדבריו צ"ע לשיטת ר"ח למה מחובר
פסול, הא ילפינו לדין הסכך מפסוק אחר מ'צאו ההר
והביאו עלי זית וגו', וכתב שנראה ברש"י שנקט שאין כאן
מחלוקת, אלא רב חסדא מפרש לקרא בנחמיה שהוא ראייה
שאינ הפירוש בקרא שיעשה מגורן ויקב 'עצמו', דא"כ
יפסל פסולת גורן ויקב ודבר שאינו מקבל טומאה, והיאך
אמר להם עזרא שיעשו סוכה מהדס שוטה, ובהכרח שזה
גילוי מלתא דקרא פסולת גורן ויקב קאמר, וא"כ שפיר גם
לר"ח ילפינו פסול מחובר מדרשה דפסולת גורן ויקב.

והנה בדעת הריטב"א שנראה דר"ח פליג על רבי יוחנן

המלכות אינה שלימה משום שהבורא עולם הוא מלך על עם אחד, דמלכותו יתברך איננה מלכות על הרבה גופים נפרדים, אלא כשכולם הם חטיבה אחת, וכמו שאומרים בשבת בתפילת מנחה 'אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', ונמצא ששורש חטא המחלוקת שייך לחטא של ע"ז, וכשיש פירוד בעם ישראל חסר בשלימות מלכותו יתברך, וזה מה שגרם לחורבן הבית השני.

והנה בנדרים (לח, א) איתא 'רב ושמואל דאמרי תרוייהו חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם נתנו למשה חסר אחת, שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים', וביאר דמשמע שבתחילה כולם נמסרו למשה, והיינו קודם שבירת הלוחות הראשונות שהיו בכתב אשורית, אלא שלא נשתיירו למשה רבינו משום שבשבירת הלוחות נסתלק כתב אשורית, שהוא כנגד השער הנ' שבו כלולים כל סודות ורמזי התורה.

ושלימות והתחברות כלל ישראל זהו רק ע"י התורה הקדושה, כי בזה יש מאחד בין כולם, ובזה ביאר את דברי המדרש רבה (בראשית א, י) 'עשרים ושה דורות היתה האל"ף קוראת תגר לפני כסאו של הקב"ה, אמרה לפניו רבש"ע אני ראשון של אותיות ולא בראת עולמך בי, אמר לה הקב"ה העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו', למחר אני בא ליתן תורה בסיני ואיני פותח תחלה אלא כך שנאמר אנכי ה' אלהיך', והיינו משום ש'א' שמורה על האחדות, שייכת רק לאחר מתן תורה שע"י התורה מתאחדים להיות אחד, ע"ש עוד בכל נוראות דבריו.

ולפי"ז מה מאוד יומתקו דברי הח"ס הנ"ל שבימי עזרא בביטול יצרא דע"ז חזר הכתב, וחזרו ג"כ כללי 'א"ת ב"ש' שנשתכחו וחזרו ויסדום, ולכן וימצאו כתוב בתורה את מצוות סוכה, והגם שמשמע שדברים אלו נשתכחו בימי אבלו של משה (ע"י תמורה טז, א), היינו משום שכל זמן שמשה היה, עמדה להם זכותו לדברים מסוימים, ובזמן אבלו נשתכחו, וחזרו רק כשזכו לבטל יצרא דע"ז בימי עזרא וכמבואר ודו"ק.

ובספר מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן) האריך שהטעם שמשה השתוקק להיכנס לארץ היה בכדי לעקור ולשרש את העבודה הזרה שהיתה שם ע"ש בכל דבריו. ובסוף הפרשה כתב שהטעם שאהרן לא התחנן להיכנס לארץ כמו שמשה התחנן, משום שאהרן ידע שעזרא יהיה גלגולו, והוא כבר יתקן את כל הנצרך ויבטל את היצרא דע"ז, ודו"ק.

הגאולה העתידה - ויעשו כולם אגודה אחת

[ג] והנה במדרש רבה (במדבר יח, כא) איתא 'כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו', אמרו ישראל ריבוננו של עולם

ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד', כל זה קאי על ביטול היצר דע"ז שעזרא הגן עליהם כסוכה, ויש להתבונן למה נרמז עניין זה של ביטול יצרא דע"ז דוקא ב'סוכה', וגם דבר זה היה בחג הסוכות וכמבואר בפסוקים שם, ומשמע שביטול יצרא דע"ז הוא ממהות ענינו של חג הסוכות.

ונראה לבאר את הדברים, ונקדים, דהנה בסנהדרין (כב, א) איתא, תניא רבי אומר בתחלה בכתב זה [-אשורית] ניתנה תורה לישראל, כיון שחטאו נהפך להן לרועץ, כיון שחזרו בהן החזירו להם, שנאמר שובו לבצרון וגו', למה נקרא שמה אשורית שמאוסרת בכתב ע"ש, וכתב רש"י 'בכתב זה נתנה תורה לישראל - בימי משה, ולמה לא כהלין כתבא למקרא, דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו את התורה, נהפך להם לרועץ, לשון תרעץ אויב - ששכחוהו'.

והנה בדרשות בית דוד (דרוש ו') האריך בליבון הסוגיא, והקשה על פירוש רש"י, שחטאו בבית ראשון, כמה קושיות, ולפיכך ביאר שחטאו היינו בחטא העגל, ולוחות ראשונות ניתנו בכתב אשורית, שבכתב זה יש כל התורה כולה בתגיה באותיותיה ברמזיה בסודי האותיות, אבל כשחטאו בעגל ניטל מהם כתב זה, והיינו משום שאין זוכים לכתב זה רק כשיש שלימות במלכות שמים והשגות גבוהות של כלל ישראל.

ולפיכך הלוחות השניות ניתנו בכתב עברי, שבזה יש רק את הכתב כפשוטו ולא נכללים כל התגים והרמזים, ובזה ישב דבגמרא במגילה (ג, א) איתא דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ואילו בירושלמי (שם א, ט) איתא לחד מ"ד שיע"ן שבלוחות בנס עמד, וביאר דהא דאיתא בבלי איירי בלוחות הראשונות שהיה כתב אשורי היה צריך נס להעמיד את ה'מ' וה'ס', משא"כ הירושלמי איירי בלוחות השניות שהיה בכתב עברי ולזה ה'ע' הייתה עומדת בנס ע"ש בכל דבריו.

והנה כל זמן שהיה חטא ע"ז בתוך כלל ישראל, לא זכו שיחזור להם כתב אשורית, וזה היה בכל תקופת הנביאים וחטא זה גרם לחורבן בית ראשון כידוע, עד שבמלאות שבעים שנה לגלות בבל, עזרא עלה לארץ ישראל ויחד עם אנשי כנסת הגדולה ביטלו יצרא דע"ז ע"י תפילתם, וכמבואר בגמרא ביומא (סט, ב) ובסנהדרין (עד, א), וגם לזה זכו ע"י מסירות נפש לתיקון החטא הנורא דע"ז שחנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם על קידוש השם, ורק לאחר תיקון חטא ע"ז קיבל עזרא את הכוח להחזיר את כתב אשורית למקומו.

והוסיף עוד דבר נורא, שגם אח"כ כשכבר ביטלו את יצרא דע"ז, עדיין היה חסר בשלימות מלכות שמים, מחמת שהיו בישראל מחלוקת ושנאת חנם, ואז כשיש פירוד בעם ישראל

סגולת חג הסוכות - ביטול יצרא דע"ז

[ד] ומעתה נבוא לבאר מדוע עניין ביטול יצרא דע"ז ותיקון חטא העגל שייך דווקא לחג הסוכות, שהרי זהו יסודו של חג הסוכות כפרת חטא העגל וחזרת ענני הכבוד. ובדברי הגר"א בתחילת שיר השירים מבואר, שביאר שד' הפסוקים הראשונים של שיר השירים הם כנגד ד' חגים: שיר השירים, כנגד פסח שאמרו שירה, ישקני מנשיקות פיהו, כנגד מתן תורה.

הפסוק 'לריח שמניך טובים וגו' על כן עלמות אהבוך, מדבר על בנית המשכן שהקריבו בו ע' פרים כנגד האומות, והוא כנגד חג הסוכות שאז חזרו ענני הכבוד שהסתלקו בעגל, (וכפי הנראה נסתלקו מעובדי העגל ולא מכולם, וכמו שמבואר לקמן בשם החת"ס), לפי שביזה"כ ירד משה מההר עם לוחות שניות, ולמחרת יום הכיפורים ויקהל משה וציווה על המשכן וזה היה ב"א תשרי, וכתב והעם הביאו עוד נדבה בבוקר בבוקר היינו עוד ב' ימים י"ב - ו"ג, ובי"ד נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב, ובט"ו התחילו לעשות את המשכן, ואז חזרו ענני כבוד, ולכן עושים חג הסוכות בט"ו תשרי ולא בניסן ע"ש.

ונמצא שבחג הסוכות חזרו ענני הכבוד משום שהתכפר להם חטא העגל וכמבואר בדברי הגר"א, אולם בזמן בניית המשכן לא הושלמה הכפרה שהרי עדיין נשאר מעט משורש חטא העגל חטא ע"ז, לפיכך לא חזר להם כתב אשורית, ורק בימי עזרא שקיימו את מצוות סוכה כדבעי, ומסירות נפשם של חנניה מישאל ועזריה, זכו עזרא ואנשי כנסת הגדולה לבטל את יצרא דע"ז ולתקן לגמרי את חטא העגל ואז חזר להם הכתב.

ומעתה מבואר מה שאמרו בגמרא 'ואידך דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה ואגין זכותא עלייהו כי סוכה' דאינו משל בעלמא אלא שעזרא אגין עלייהו 'כסוכה', כשם שבסוכות התכפר להם חטא העגל וחזרו ענני כבוד, כך עזרא אגין עלייהו כשתיקנו את חטא העגל בביטול יצרא דע"ז.

ומבואר היטב לפ"ז שגם ביטול יצרא דע"ז היה בכ"ד בתשרי לאחר חג הסוכות ושמיני עצרת וכמבואר בפסוקים בנחמיה (רפ"ט), משום שרק אחר תפילת הימים הנוראים להיות 'אגודה אחת' וקיום מצות ד' מינים באגודה אחת בחג הסוכות, התקיים בהם 'ואגודתו על ארץ יסודה' כמבואר במנחות (שם), היה ניתן לבטל יצרא דע"ז, ודו"ק.

וראה בדרושי בית דוד (דרוש ד') שכעת המצוות ניתנו לנו להיות כלי קרב להילחם נגד היצר הרע המסתבך בנו, סוכה נגד יצרא דעבודה זרה אשר מהצורך להסתר מפניו ולהתחבא ממנו, ולולב נגד יצרא דעבירה אשר מהצורך להילחם עמו, אך לעתיד לבוא לא יצטרכו ישראל לעשותם

בזמן שבית המקדש קיים היינו מקריבים קרבן ומתכפר, ועכשיו אין בידינו אלא תפילה. טו"ב בגימטריה י"ז, תפילה י"ט ברכות, הוצא משם ברכת המינין שתקנוה ביבנה, ואת צמח דוד שתקנו אחריו. וכתב באור דוד (ח"א עמוד ר"ז) לבאר שהכוונה שהי"ז ברכות הם כנגד י"ז ימים שהקריבו בהם קרבנות שהיו עולים בהם לרגל ונמצאים בירושלים.

וביאר שם ש'תקע בשופר' הוא כנגד יו"ט ראשון של סוכות וכמו שנאמר בברכה זו 'וקבצנו יחד', וזה רומז לדברי הגמרא במנחות (כז, א) 'ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות וב' מהם אין עושין פירות, העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת, וכן ישראל בהרצאה עד שיהיו כולן באגודה אחת, שנאמר (עמוס ט, ו) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה'.

והדברים מתבארים היטב למבואר לעיל בשם בית דוד שגילוי מלכותו בשלימות יהיה רק לעתיד לבוא כשיתבטלו כל המחלוקות ששורשן מחטא העגל - חטא ע"ז וכמבואר שם, וזה מרומז בחג הסוכות שהוא חג שנרמז בברכת תקע בשופר שקיבוץ הגלויות יהיה בכך שנזכה ל'וקבצינו יחד' ודו"ק.

ונראה להוסיף דהנה ברש"י (שם) פירש 'בהרצאה - כשהן מתענין אין נענין עד שיהיו כולן באגודה אחת צדיקים ורשעים דומיא דעושין ואין עושים פירות'. ובהגהות המצפה איתן הביא גרסת הילקוט (אמור רמז תרנ"א) 'וכן ישראל לא ישובו לארצם עד שיהיו כולן באגודה'. ומה מתוקים הדברים לפי המבואר, שד' המינים באים לרמז שרק כשהיו באגודה אחת ישובו לארצם, וזהו גם מה שמרומז בברכת תקע בשופר גדול שהוא כנגד חג הסוכות.

והנה בפסחים (ה, ב) איתא, וכן בילקו"ש (בא רא), בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון, להכרית זרעו של עשו, דכתיב ויצא הראשון אדמוני, ולבנין בית המקדש, דכתיב כסא כבוד מרום מראשון, ולשמו של משיח, שנאמר ראשון לציון הנה הינם. וביאר המהרש"א שחג הפסח מועיל לזכות להכרית זרעו של עשו, ובזכות חג הסוכות 'יזכו לגאולה בבנין בית המקדש להשרות שכינתו עלינו, כטעם ויהי בשלם סוכו וגו', וטעם מצות לולב שנאמר בו הראשון על שם השמחה וכו' יזכו לשמחה לעתיד בבא משיח שנקרא ראשון, כלומר שחג הסוכות וקיום מצות ד' מינים, הם כנגד הגאולה העתידה וביאת המשיח שזה נרמז בברכת תקע בשופר וכנ"ל.

ובספר אגודת אזור (בתחילת הספר בדרוש לשבת שובה) כתב אחר שביזה"כ"פ התפללו 'ויעשו כולם אגודה אחת' וכו' באים בסוכות ועושים אגודה אחת בד' מינים ע"ש.

כיבוש הארץ בימי סיחון ועוג וכמו שנתבאר לעיל מדברי הרוקח [ועי' בזה להלן דרוש ה' אות ב'] וזה היה ג"כ בזכות שכבר היו קרובים לארץ ישראל והיו יכולים לבטל יצרא דע"ז, ומתוך כך זכו לכיבוש הארץ, ולכן גם אנו עושים זכר לזה את חג הסוכות שיסודו כנגד תיקון חטא העגל וביטול יצרא דע"ז וכנ"ל ודו"ק.

קולך ערב - הודו לה' כי טוב

ה והנה בילקוט שמעוני (שה"ש רמז תתקפ"ו) איתא על הפסוק (ב, יד) 'יונתי בחגי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה', יונתי בחגי הסלע - אלו ישראל שחוגגין לפני הקב"ה שנקרא סלע וכו', הראיני את מראיך - בקיחת לולב נאה ואתרוג נאה, השמיעיני את קולך - בהלל, כי קולך ערב - בהודו לה' כי טוב, ומראך נאוה - באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא.

ונבאר את הדברים בדרכו של הבית דוד (דרוש ד' וט'), שע"י ד' מינים שמסמלים את אחדות כלל ישראל אנחנו מקיימים 'הראיני את מראיך', ועניין זה מתבאר בגמרא במנחות (כז, א) 'ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות וב' מהם אין עושין פירות וכו', ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת, וכן ישראל בהרצאה עד שיהיו כולן באגודה אחת, שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה', ולעיל (אות ג) נתבאר עוד ענין זה. [ועי' בספרי (וזאת הברכה פ' שמו) על הפסוק 'יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות, וכן הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה'], וזה הרישא שהקב"ה רוצה לראות אותנו מאוחדים ובמצב כזה 'הראיני את מראיך'.

אולם כפי שכבר נתבאר שאין המלכות שלימה אלא כשהעם הוא חטיבה אחת, הדרך לזה רק ע"י התורה הקדושה שעל ידה אנחנו עם סגולה, ולפיכך כל זמן שאין אומרים 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו' עדיין אין קולנו ערב, וביאור הדברים ע"פ הא דאיתא בילקוט (תהילים רמז תתע"ה) 'כי לעולם חסדו, זו התורה שנתן להם לישראל שנקראת חסד, שנאמר ותורת חסד על לשונה, וכן הוא אומר חסדי ה' כי לא תמנו', וזוהי כוונת הילקוט בשה"ש מתי אנחנו ערבים ונאוים לפני הקב"ה, רק ב'הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו' שהוא כנגד התורה, והיינו שע"י לימוד התורה אנחנו נעשים לאגודה אחת וכל המלכות נשלמת [ועי' בפסחים (ק"ח, א) 'אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי? כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו'].

על בחינה זו, כי לא יצטרכו לכלי קרב בהסיר הרע מקרבם, וישראל יקיימו את המצוות מפאת עצם קדושתם ורוחניותם ודביקותם בה', כמאמר הזוה"ק (ח"ג עג, א) קוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא, וישראל יהיו לומדים את התורה מפי הקב"ה, ועי"ש בכל דבריו הנפלאים.

והנה בדרשות חת"ס (בדרשות לשבת שובה, עמוד כ"ו טור ב' בד"ה בפסוק) האריך בעניין יצרא דע"ז וביטולה, ותורף דבריו הקדושים, שמה שבטלו ליצרא דע"ז היה ע"י שתקנו ג' תפילות ביום והתקבצות לבתי כנסיות ובתי מדרשות, משום שקודם לאותו הזמן היו עולים לרגל רק ג' פעמים בשנה, אבל לא היה די בזה לכל השנה, ומחמת היצר לעבוד לאלוקות נכשלו ועבדו ע"ז, והוסיף, שלכן באותו זמן עבדו בבמות (עי' מלכים ב יב, ט) והמלכים שעמדו להם לא ביטלו את הבמות, אע"פ שהיה בזה איסור כרת, משום שאם היו מבטלים את הבמות לא היו עומדים בזה ועובדים ע"ז שהוא חמור יותר.

אולם עזרא וסיעתו אנשי כנסת הגדולה עמדו ותיקנו להם ג' תפילות בכל יום, ובזה תש כוח היצר דע"ז ונתבטל, ולזה לא היה מספיק שכל אחד יבדה תפילה מלבו, אלא היה צריך את כוח התפילה שנתנה משמים בפיהם היאך לתקן תפילה קדושה כזו שתפעל ותתקן תיקון גדול כזה, וזה היה מכוח נקיותם וזכותא דארץ ישראל, וזה הפירוש שהתישו כוחה של ע"ז.

וזה ביאור דברי הגמרא בערכין (לב, ב) 'והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דזכותא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי'. היינו שמשם רבינו שלא היה בא"י לא היה לו כוח לבטל יצרא דע"ז, והכוונה בזה שלא היה לו את הכוח לתקן את התפלות שהם כמו עבודת הקרבנות ובכך לבטל יצרא דע"ז, ומה שלמדו חז"ל (ברכות לב, ב) תפילה ממשה, זהו רק לאחר שכבשו את סיחון ועוג והיתה לו קצת זכות דא"י.

והטענה הייתה על יהושע שנכנס לארץ והייתה לו זכותא דא"י, ובכל זאת לא תיקן להם סידורי התפילה במקום הקרבנות. ובטעם הדבר שיהושע לא תיקן להם דבר זה, ביאר החת"ס שכמו שלדוד המלך לא ניתנה רשות לבנות את בית המקדש כי דמים הרבה שפך, ורק שלמה שהיה איש שלום הוא שבנה את ביהמ"ק, כך רק אנשי כנה"ג שעלו ברשיון כורש לארץ ישראל הם זכו לתקן תפילה במקום קרבנות. [ועי' מש"כ מרן בדרשות ח"א עמוד מ"ח טור א'].

ומאוד ימתקו הדברים לפי זה שגם עצם חג הסוכות שהוא זכר ל'בסוכות הושבתי' היינו הסוכות שהיו במלחמות של

סוכה מא, ב). משא"כ ניסוך המים שהוא ניסוך אחד עבור כל כלל ישראל, כפי שנתבאר בר"ן שזה דין כללי בעיני מצוה שכוללת הכל יחד ודו"ק.

[וכיוצא בדבר ביארנו ברש"י עה"פ בקהלת (יא, ב) 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ', וכתב רש"י 'לא ידעת מה גזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות', ומשמע שדוקא קרבנות ציבור מועילים להשפיע גשמי ברכה, והיינו משום שהוא דין כללי, ולפיכך בעיני דוקא קרבנות ציבור ולא שאר קרבנות].

ונשאלת השאלה הלא אמרינן ביומא (כא, ב) אמר רבי יצחק בר אבדימי במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה [ופרש"י שמאתמול נחתם גזר דינם על המים], נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין וכו' ע"ש. וא"כ קשה מאוד שכולם יהיו מרוצים, אז מה נבקש מהקב"ה.

אולם העצה לזה היא לבקש כתפילת בני יהודה 'אנא ה' הצליחה נא' היינו שהקב"ה יעשה מה שטוב לכלל ישראל, אנחנו הרי 'כלל אחד' ואנחנו מבקשים מהקב"ה שידון אותנו 'ככלל' ויעשה מה שטוב לכלל, וזה יכול להיות רק ע"י הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו דהיינו חיבור של כל ישראל לגוף אחד ע"י התורה ודו"ק.

אז נכון שבאים עם לולב הראיני את מראיך בלולב וד' מינים, אבל השמיעני את קולך בהלל, כי קולך ערב באנא ה' הושיעה נא והצליחה נא כאנשי ירושלים ואנשי יהודה - ואז מראיך נאווה.

ומעתה מיושב מה שנתקשה הקרן אורה במועד קטן (ח, ב) על מה שתיקנו הקדמונים לסיים את התורה בשמיני עצרת, אמאי לא חששו לעירוב שמחה בשמחה, שמערבים את המצוה לשמוח בגמרה של תורה עם השמחה של היו"ט דשמיני עצרת, וכבר נתבאר ליישב בכמה אופנים. ולפי המבואר עתה הוא מיושב היטב משום שיום שמיני עצרת הוא השלמה של חג הסוכות להורות שהושיעה נא והצליחה נא הוא ע"י התורה הקדושה, ובכך הזמן מסוגל להתגבר על יצרא דע"ז כמו שהי' בימי עזרא, ודו"ק.

וכתב הבית דוד שבאמת יש בזה עומק נוסף בהמשך המדרש, 'ומראך נאווה - באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא'. דהנה איתא בילקוט (שם רמז תתע"ו) 'אנשי ירושלים בפנים אומרים אנא ה' הושיעה נא ואנשי יהודה מבחוץ אומרים אנא ה' הצליחה נא'. וביאור הדברים, דהלא הכתוב (זכריה יד, יד) אומר וגם יהודה תלחם בירושלים, והיינו שלעתיד לבוא האומות יכריחו את יהודה להילחם בירושלים, אבל אנשי ירושלים בפנים לא ידעו זאת, ויתפללו אנא ה' הושיעה נא, אבל אנשי יהודה אינם יודעים מה להתפלל, שהרי הם נלחמים באנשי ירושלים, וא"כ הם חוששים ומפחדים בין אם אנשי ירושלים ינצחו ובין אם הם ינצחו, ולכן מתפללים אנא ה' 'הצליחה נא' היינו שינצחו אנשי ירושלים, אבל להם לא יגרם נזק יעו"ש.

ונמצא א"כ ש'קולך ערב' ו'מראיך נאווה' של כלל ישראל, הוא דווקא ע"י שיעשו כולם 'אגודה אחת' ע"י לימוד התורה, ומתוך כך מראיך נאווה שאדם אינו דואג לעצמו, אלא מבקש מהבורא עולם שיעשה מה שטוב 'לכלל ישראל' ואז קולך ערב ומראיך נאווה ואז ומלכותו בכל משלה בשלימות, וזהו החג של שמיני עצרת נגילה ונשמחה בך - בתורתך' (עי' מד"ר שה"ש א, ג) וכך יגאלנו ויושיענו ויפרוש עלינו סוכת שלום, וזה מה שיביא את הגאולה העתידה, שיעשו כולם אגודה אחת, ובכך יבטלו את השייכות לחטא ע"ז וכנ"ל, ודו"ק.

ולהשלמת הדברים יש לציין בקצרה מה שנתבאר במקו"א (להלן דרוש ז) בהרחבה על מה שאמרו חז"ל בר"ה (טז, א) 'מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה', דאע"פ שגם ד' מינים מרצים על המים כמבואר בכמה דוכתי, מ"מ לפי המבואר בדברי הר"ן (בסוגיא שם) שהדין בחג על המים הוא דין כללי על כלל ישראל כמה יזכו לגשמי ברכה, ולפיכך כדי לרצות בחג על המים צריך דווקא את ניסוך המים שהיא מצוה כללית.

והוא מבואר להנ"ל שסגולת חג הסוכות הוא 'וקבצינו יחד', ולכן הדין הוא על ה'כלל' וגם הדרך לרצות על המים היא רק במצווה ששייכת לכל הכלל, והיינו שאף לפי מה שנתבאר שד' מינים הם ב'אגודה אחת' וזה תשלום לבקשה בימים הנוראים ויעשו כולם אגודה אחת, בכל זאת הדין ולקחתם לכם הוא שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד (עי')

דרוש ה

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל

אולם בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קפ"ה) כתב שגם לר"ע קשה דהא גם הם היו בשעת הנס של בסוכות הושבתי. וכתב ולא מצאתי פתר אלא ע"פ מה שכתב הרוקח והובא בספר אליהו רבה (ר"ס תרנה) שבמלחמות סיחון ועוג ושאר המלחמות ישבו בסוכות, דהיינו חוץ לאוהליהם כסוכת הלוחמים ביום קרב, וא"כ לא שייכא בנשים שהם לא השתתפו במלחמות, וא"כ ניחא גם למ"ד סוכות ממש הו" עי"ש. וכן כתב החיי אדם (קמו, א) שישבו בשני מיני סוכות, א. סוכות של ענני כבוד, ב. סוכות ממש בשעה שצרו על העיירות במלחמות סיחון ועוג.

אלא שבאמת קשה אם הסוכה היא זכר לענני כבוד, א"כ אמאי באמת פטרה תורה לנשים הא אף הן היו באותו הנס, ולשיטת ר"י איש ירושלים סברא זו מהני בדאורייתא. וצריך ליישב וכמבואר בדרשות חת"ס (דף נ"ג טור ד') דענין מה שסוכות הוא זכר לענני הכבוד, היינו משום שענני הכבוד פלטו את החוטאים בעגל, ואחר יום הכיפורים שהתרצה להם ה' יתברך ומחל על חטא העגל חזרו להיות בענני הכבוד וזכר לזה עושים סוכות [ולעיל (דרוש ד) הובא בדומה לזה בשם הגר"א], וכיון שנשים לא חטאו בעגל לפיכך העננים לא פלטו אותן כלל, ועוד כתב די"ל שאע"פ שהנשים חטאו, מ"מ כיון שנשים דעתן קלות לכן העננים לא פלטו אותן, ועכ"פ כיון שאצלן לא היה הנס של חזרת ענני הכבוד, לפיכך פטרו הכתוב ממצוות סוכה כיון שעיקר החג הוא זכר לחזרת ענני הכבוד ביום זה וכנ"ל.

בדברי הרוקח ש'סוכות ממש' היינו הסוכות שהיו להם בזמן מלחמת עוג

ב והנה ברוקח (הל' סוכה סי' רי"ט) כתב וז"ל, ויש מפרשים כשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועל כרכים שבארץ כנען אז ישבו ישראל בסוכות כמו שכתוב (שמואל ב יא, יא) וארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות וגו', זהו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל כשצרים את האומות. וכל זמן שלא כבשו וחלקו קורא יציאת מצרים כמו שכתוב אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים. והיא שנת הארבעים, וזהו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות, שלא יחשבו מאבתינו אברהם ויצחק ויעקב אנחנו יושבים בארץ אלא ידעו שיצאו ממצרים וצרו על הערים ונתנם ביד ישראל וכו' עכ"ל.

ולפי דבריו מיושב הא דיש להתבונן לדברי ר"ע שהיו סוכות ממש א"כ מה המעלה המיוחדת בסוכות הללו שמצוות סוכה ניתנה זכר לסוכות הללו, הא כך היא דרכם של הולכי מדברות לעשות סוכות במקום חנייתם, ולמבואר ברוקח

הטעם שאין נשים חייבות בסוכה משום שאף הן היו באותו הנס

א בתוס' בפסחים (קח, ב) הקשו לפי המבואר בסוגיא שם שנשים חייבות בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס, א"כ למה אין חייבות בסוכה דאף הן היו באותו הנס 'כי בסוכות הושבתי', ותירצו תוס' שטעם זה שאף הן היו באותו הנס הוא סברא רק בדרבנן כגון בד' כוסות שתיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס, אבל בעשה דאורייתא שהזמן גרמא לא אמרינן טעם זה. - תו' מגילה ד'.

ובתוס' במגילה (ד, א) הביא שיש שהקשו לגבי מצה מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס, ותירצו 'דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא, ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למיפטר מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות כדפי' פרק אלו עוברין'.

ונראה שנחלקו שני התירוצים בתוס' האם הסברא שאף הן היו באותו הנס מהני לחייבן מדאורייתא, שבתירוצם הראשון נקטו שסברא זו אינה מועילה לחייב מדאורייתא וכשיטת התוס' בפסחים, משא"כ התוס' בתירוצ' הב' שהביאו בשם ר"י איש ירושלים ליישב דהא דבעינן היקש דכל שישנו בבבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, היינו משום דס"ד למיפטר מגזירה שוה דט"ו ט"ו מחג הסוכות, נראה שנחלק על התירוצ' הא' משום שנקט שהסברא שאף הן היו באותו הנס מועילה לחייב מדאורייתא.

ובשער המלך (פ"ו מחמץ ומצה ה"א) הביא להקשות בשם מהר"ח אלפאנדרי בעץ חיים, דלטעמא דתוס' במגילה דטעמא דאף הם היו באותו הנס מהני נמי לחייב מדאורייתא, א"כ מאי פריך בגמרא בסוכה (כח, א) האזרח למה לי לפטור נשים מסוכה, תיפול דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא. ולכאורה צ"ע דאכתי צריך קרא לפטורן משום דאל"כ ס"ד לחייבן משום שאף הן היו באותו הנס.

ותירץ בשער המלך דהא דלא משני הכי, משום שסוכה (יא, ב) תניא 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר, ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם. וא"כ עדיין יש להקשות דהא ניחא לר"א דאמר ענני כבוד היו, אלא לר"ע דאמר סוכות ממש היו עדיין יש להקשות האזרח למה לי יעו"ש, וסברת השעה"מ דאליבא דר"ע שהיו בסוכות ממש לא שייך למימר בזה שהיו באותו 'הנס', ומה שגם הנשים נהנו מהסוכות ממש אינו סיבה לחייבם במצ"ע שהזמן גרמא.

עתה עמדו הבאר והמן בזכותם.

ובמקום אחר (וידבר משה בין המצרים דרוש ג) נתבאר שדבר גדול למדנו מעניין זה שענני הכבוד היו בזכות אהרן, ע"פ מה שכתב המשך חכמה (פרשת יתרו כ, יח) וז"ל, לכן מן שירד בזכות משה, לא ידעו בני ישראל מה הוא, כי לא השיגו ערך רוחניותו וכו', עד שבא אהרן ושרת בבגדי כהונה גדולה, ששם היו כלולים על לבו כל שמות שבטי בני ישראל בחושן ואפוד, ובגדיו היו מכפרים כל אחד כפרה מיוחדת על ישראל, והוא מפני כי אהב שלום ורדף שלום (אבות א, יב) וכו', לכן נראה כבוד ה' אל כל העם. וכן העננים שירדו בזכותו היו מקיפים כל ישראל - כולם כאחד. וזה שאמר הלל הזקן שהיה במדרגת אהרן כידוע (אבות א, יב): אם אני כאן הכל ראויים להיות כאן במקדש לשאוב רוח הקודש, אבל אם איני כאן מי כאן - מי ראוי להיות כאן במקום קדוש כזה. כי משמאי וחבריו מעלתם גדולה כל כך עד שלא יוכלו העולם וכללות ישראל להתקדש על ידם וכו' עכ"ל, ועי"ש בנוראות הדברים.

ומבואר היטב שלפיכך נסתלקו העננים בפטירתו של אהרן, ואע"פ שחזרו בזכות משה מ"מ הסתלקו בתחילה בכדי להורות לנו שעד עתה היו בזכותו של אהרן, והכוונה בזה ללמדנו את סגולתו המיוחדת של אהרן בבניין אחדות כלל ישראל ע"י שהיה רודף שלום, ובנה וחיבר בין חלקי ישראל אף אלו שלא היו ראויים להידבק בו ובדרגתו, מה שלא היה שייך אצל מ"ר ע"ה שדרגתו הייתה גבוהה מכדי לחבר כל חלקי העם, כמו שביאר המשך חכמה.

והנה איתא בילקוט שמעוני (מלאכי רמז תקצה) 'אמרו ישראל בגאולה ראשונה כתיב שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו, שלח לי אף שנים כנגדם שלח אורך ואמתך, אמר הקב"ה הנני משלח, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אחד, והשני הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי', והיינו שהגאולה הראשונה הייתה ע"י משה ואהרן והגאולה שלעתיד לבוא תהיה ע"י אליהו ומלך המשיח.

וביאר הנחלת דוד (דרוש יא) שהכוונה בזה שהצלחת כלל ישראל היא כשהם מאוחדים ואגודים זה בזה, וכמו שאמרו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ועי"ש בדבריו בהרחבה שבשביל לזכות לגאולת מצרים היה נצרך שיגאלום משה ואהרן, כדי לזכות לשלום מצד שני חלקים, שאהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום (אבות פ"א מ"ב) היה מאחדם מבחינת הבניין כמו 'בית' שהלבנים מתאחדים ע"י הסיד, כלומר צרוף של הרבה פרטים, ומשה היה מאחדם כגוף אחד ממש ע"י שלימדם תורה ומצוות.

ולזה בקשו בני ישראל שגם לעתיד לבוא ישלח לנו עוד

שהסוכות נעשו להם זכר לסוכות שעשו בזמן המלחמות ניחא שהסוכה היא זכר למלחמה.

והנה במדרש רבה (חקת, פרשה יט, לב) איתא על הפסוק 'ויפנו ויעלו - יש אומרים מלחמת סיחון עשו באלול, ועשו את הרגל בתשרי, ואחר הרגל מלחמות עוג כמה דאת אמר (דברים טז, ז) ופנית בבקר והלכת לאהליך, ויצא עוג מלך הבשן, שכנסן הקב"ה לפנייהם למוסרן בידם, ויאמר ה' אליו אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו', עי"ש.

ולפי המבואר ברוקח שמצוות סוכה היא כנגד הסוכות שעשו להם בעת מלחמת עוג, ניחא לשיטת ר"ע שהסוכות הם זכר לסוכות ממש שהיו להם במדבר א"כ למה נקבע מצוות סוכה דווקא לחודש תשרי ובימים האלו, דלפי המבואר ברוקח נמצא שהעת הזו שבה הייתה מלחמת עוג זהו הזמן שישבו בסוכות, וניחא שפיר שזכר לזה נקבעה דווקא בימים האלו מצות סוכה. [ובמקו"א (דרוש ו) הובא מהספר אור דוד לבאר דברי המדרש].

ענני הכבוד - בזכות אהרן

ג והנה כבר נתבאר להלן (דרוש ו) בארוכה שמצות סוכה שייכת לאחדות ישראל, והיא כהמשך לימים הנוראים שמבקשים וחוזרים ומבקשים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם, ושלימות עם ישראל היא באחדותם, וכמו שאומרים במנחה בשבת 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.

ובדרשות נחלת דוד (דרוש י) הביא ששמע בשם הגר"א שעניין מצות סוכה היא להכניע את יצרא דלשון הרע, ודבר זה נרמז בזה שבשם 'סוכה' יש ארבע תיבות מארבעה מוצאות הפה, 'ס' מאותיות 'זסשר"ץ' שהם מהשיניים, 'ו' מאותיות 'בומ"ף' שהם מהשפתיים 'כ' מאותיות גיכ"ק שהם מהח"ך, 'ה' מאותיות אחח"ע שהם מהגרון, וממוצא הלשון היינו 'דטלג"ת' אין בשם סוכה, וזהו מפני שהד' מוצאות אילו מסבבים את הלשון ושומרים אותה לבל תפרוץ בלשון הרע 'וזהו שאמר הכתוב (תהלים לא, כא) תצפנם בסוכה מריב לשונות, והדברים ראויים למי שאמרן, ולזאת חג הסוכות הוא בעד גאולה אחרונה מפני שאז יתוקן עוון לשון הרע כמבואר בדברי חכמי האמת' עכ"ד.

והנה הסוכה היא גם זכר לענני הכבוד לדעת ר"א וכנ"ל, והעננים הגיעו בזכותו של אהרן וכשמת אהרן נסתלקו וחזרו בזכות משה כדאיתא בתענית (ט, א). ולכאורה אינו ברור אם העננים יכלו להתקיים בזכות משה רבינו ע"ה בעצמו, א"כ למה אחר פטירת אהרן נסתלקו ענני הכבוד וחזרו בזכות משה, וביאר המהרש"א (שם) שהטעם שנסתלקו המתנות אחר פטירת מרים ואהרן להורות שעד

בבוקר, וכי בבוקר הולכין ולא בכל זמנא, אלא בבוקר
ההוא דכתיב ביה (שמואל ב כג, ד) בוקר לא עבות, בוקר
דשמחה, בוקר דאקדים אברהם, ומאי איהי שמחת בית
השואבה, והדבר גדול ונכון, מלמד שצריך שמחה בחזירה
יותר מהליכה, ואמר רבי סימון סימן לדבר אל יתהלל חוגר
כמפתח'.

והנה בפסוק (שם) 'וכאור בוקר יזרח שמש בוקר לא עבות'
פירש רש"י 'בוקר לא עבות - אור שאינו אפל', היינו אור
צלול. ולכאורה אינו מובן א"כ למה הפסוק הזה שייך
לימים שאחר המועד, שעליהם נאמר 'ופנית בבוקר והלכת
לאהלך'.

וביאר באור דוד (ח"ב עמ' קע"ד, ורנ"ט) שהפסוק וכאור
בוקר וגו' הוא סימן על העתיד לבוא, [שהרי היא מנבואות
דוד האחרונות וכלשון הפסוק בתחילת הפרק שם, "ואלה
דברי דוד האחרונים], ובוקר זה נרמז בפסוק ופנית בבוקר
והלכת לאהלך, והיינו לאחר החג, אחרי כל העבודה מראש
השנה עד אחרי חג סוכות, שעל ראש השנה כתיב 'ועשיתם'
שנעשים כבריה חדשה והדבר רומז על התחדשות ישראל
לעתיד לבוא כמו השמים החדשים והארץ החדשה, על עת
זו נאמר ופנית 'בבוקר', באור המיוחד האור דלעתיד לבוא.

וכך צריך לצאת מחג הסוכות, וזוהי השמחה של שמחת
בית השואבה שקנו אותה ע"י זריזות שהייתה שם וכדאיתא
בסוכה (נג, א), והוא נרמז בבוקר דאברהם אבינו שהיה
בזריזות (ע"י פסחים ד, א), ורק עם זה אפשר לקיים ופנית
בבוקר והלכת לאהלך דהיינו להמשיך את כל ההשפעות
המיוחדות שזכו להם בימים הנחמדים.

והנה במדרש רבה (חקת, פרשה יט, לב) איתא על הפסוק
'ויפנו ויעלו - יש אומרים מלחמת סיחון עשו באלול, ועשו
את הרגל בתשרי, ואחר הרגל מלחמות עוג כמה דאת אמר
(דברים טז, ז) ופנית בבקר והלכת לאהליך ויצא עוג מלך
הבשן שכנסן הקב"ה לפניהם למוסרן בידם ויאמר ה' אליו
אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו', ע"ש, ומשמע שסגולת
החג ושמני עצרת זה מה שסייע לכבוש את עוג.

וביאר האור דוד (שם, עמ' רנט) דהנה בנדה (סא, א) איתא,
'ויאמר ה' אל משה אל תירא, מכדי סיחון ועוג אחי הוו,
דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו, מאי שנא
מעוג דקמסתפי ומאי שנא מסיחון דלא קמסתפי, א"ר
יוחנן אר"ש בן יוחי וכו', לפי שפחד שתעמוד לו זכותו של
אברהם דכתיב ויבא הפליט ויגד לאברהם ע"ש.

והוסיף, דהנה בגמרא ברכות (נד, א) מבואר שכשעוג עקר
והגביה הר כדי לזרוק על ישראל, באו נמלים ונקבו את
ההר ונכנס בתוך ראשו ולא הצליח להוציאו ע"ש, וביאר
דהיינו משום שמנמלה לומדים מידת הזריזות כמו שנאמר

שנים כנגדם, שנאמר שלח אורך ואמתך, והכוונה 'אורך'
שיאיר עינינו בתורתו ולא תהיה שום מחלוקת, ואז יהיו
מאוחדים ע"י התורה, ו'אמתך' שסיר השקר והתרמית
מישראל שזהו הגורם לפירוד ומחלוקת, וע"י זה יהיו
מוכנים לגאולה, ואמר הקב"ה אני עושה כן, שנאמר הנה
אנכי שולח לכם את אליה הנביא והשיב לב אבות על בנים
ויהיו מאוחדים כבנין אחד, והמלך המשיח יאיר עינינו
בתורתו ונהיה מאוחדים ממש כגוף אחד, ואז יבוא הגואל
במהרה בימינו ע"ש.

ונראה שלכן בתחילה יבוא אליהו הנביא ויבנה את 'בית ישראל',
ורק אח"כ יבוא משיח צדקנו שיאיר עינינו בתורה ונהיה כבר
ממש כגוף אחד, וע"י זה יהיה עיקר גאולתנו, ועניין זה מתבאר
היטב עם מה שנתבאר בכמ"ד שהגאולה העתידה תהיה רק
בשביל תורה שבע"פ וכמו שאמרו חז"ל במד"ר (ויקרא ז, ג) 'אין
כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות'.

והנה נתבאר (שם) בארוכה מדברי הנחלת דוד (דרוש ח)
בביאור הפסוק (תהלים עו, ג) 'ויהי בשלם סכו ומעונתו
בציון', שמה שנאמר ויהי 'בשלם' סוכו, ביארו חז"ל: אימתי,
בזמן שמעונתו בירושלים, דהיינו לעתיד לבוא, שבאותו הזמן
יחזור להיות שמה של ירושלים 'שלם', ובזה ביאר מה שאמרו
(מד"ר בראשית נו, יד) 'עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה',
היינו שמקום הבית שבו הקב"ה מתפלל התייחד שממשיך
כפי תחילת ברייתו שנקרא 'שלם' שממנו הושפע לכל העולם.

ואיתא במדרש תהלים (עו, ג) על הפסוק 'ויהי בשלם סוכו
ומעונתו בציון', אמר ר' ברכיה מתחילת ברייתו של עולם
עשה הקב"ה בירושלים סוכה, כביכול שהיה מתפלל בתוכה,
יהי רצון שיהיו עושין בני רצוני כדי שלא אחריב את ביתי
ומקדשי'. ומתבאר שהסוכה הזאת היתה עוד קודם בריאת
העולם, וגם היא תחזור בשלימות לעתיד לבוא.

ומעתה נראה עוד, שסילוק ענני הכבוד בפטירת אהרן בא
להראות לנו שגם בית המקדש שהוא 'סוכך' עלינו יחרב,
ומה שהעננים חזרו בשביל משה, בא לרמז לנו שלעתיד
לבוא הגאולה תהיה רק ע"י התורה וכו"ל, והיא תביא
את בניין בית המקדש וחזרת השכינה והמלכות בישראל,
וזהו סיום ברכת השכיבו שמבקשים 'ופרוש עלינו סוכת
שלומיך.. הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל
ועל ירושלים', ונורא למתבונן!

ופנית בבוקר והלכת לאוהליך - בזריזות ובשמחה

ד בתשובות הגאונים (שע"ת סי' של"ז) הביאו מהירושלמי
'ר' הושעיא בשם ר' זעירא אמר, מאי דכתיב ופנית בבקר
והלכת לאהלך, ופנית והלכת לאהלך דיו לקרא, מאי ופנית

בעלמה, ונראה שזה היה מה שהתקשה שלמה המלך, והיאך פירשו המדרש על פסח מצה ומרור, וד' מינים.

וביאר בדרשות חת"ס (חא דף מו, א) דג' ראשונים מרמזים על פסח מצה ומרור, נשר - כנגד 'פסח', שהקב"ה פסח עליהם כנשר הפורח. אניה - כנגד 'מצה', שיצאו מגלות מצרים שנמשלו לים סוער בחיפזון. ונחש - כנגד מרור, שהוא תוקף השעבוד. והמשך הפסוק 'ודרך גבר בעלמה' ר"ת גב"ר גומלי חסדים, ביישנים ורחמנים, שזהו מדתם של בני ישראל, בעלמ"ה ע' - ענף, ל' - לולב, מ - מים (ערבה), ה' - הדר אתרוג, ועי"ש היטב בדבריו.

ובמדרש (שם) ממשיך, דבר אחר 'ארבעה הם קטני ארץ' (שם, כד), אלו ד' מינים שהן נראין קטנים והם גדולים בכוחם, ומי פירש לנו בפירוש שארבעה מינין הללו שהן אתרוג ולולב והדס וערבה, חכמים, שכתוב והמה חכמים מחוכמים'.

ובפשוטו גם זה אינו מבואר, הלא הפסוק ממשיך 'הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם. שפנים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם', ועי' בביאור הגר"א (שם) מה שביאר בזה, ולענייננו נראה הביאור שזה רומז על מידת הזריזות, וקביעות הבית בסלע, ולהכין את הלב וכו', ולזה רומזים הד' מינים 'שהן נראין קטנים, והם גדולים בכוחם', שהם באים ללמדנו ולהשריש בליבנו את הזריזות והשמחה במצוות, ודו"ק.

(משלי ו, ו) 'לך אל נמלה עצל', וגם לומדים ממנה איסור גזל כמבואר בעירובין (ק, ב), ולפיכך עוג שרצה לגזול את שרה אשת אברהם נענש ע"י הנמלים, וכלל ישראל שהולכים בדרכו של אברהם אבינו לקיים את המצוות בזריזות ובשמחה, ניצלו ממיתה ע"י הנמלים.

ולזה דוקא אחרי חג הסוכות והזכויות המיוחדות שזוכים להן בחג הסוכות ושמיני עצרת ששייכים ל'בוקר' דאברהם שרומז לזריזות ולשמחה בקיום המצוות, שייך להתגבר על זכותו של עוג ולנצחו במלחמה, וזה רמז נורא שמהחג צריכים לקחת את כל הקניינים שזכינו להם בימים האלו לזריזות ושמחה במצוות, בכדי להילחם כנגד ה'עוגים' למיניהם שעומדים עלינו ודו"ק.

וארבעה לא ידעתים - אלו ארבעת המינים שבלולב

ה והנה במדרש תנחומא (אמור סי' כ"ט) איתא 'אחר כל החכמה שכתוב בשלמה, ויחכם מכל האדם, הניח כל הדברים האלו וישב לו, תמיה על ארבעת המינין הללו, זה שאמר הכתוב (משלי ל, יח) שלשה המה נפלאו ממני, פסח מצה ומרור, וארבעה לא ידעתים, אלו ארבעת מינין שבלולב שבקש לעמוד עליהן, עי"ש.

ולכאורה אינו מבואר דהא כתיב שם בסמוך 'דרך הנשר בשמים, דרך נחש עלי צור, דרך אניה בלב ים, ודרך גבר

דרוש ו

שמחת התורה - זכויות לגשמי ברכה

אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות וכו' ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה, נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

והקשה הר"ן (שם) כיון שהאדם נדון בר"ה, ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו, על תבואותיו ופירותיו ושאר עסקיו, שכן הכל נדון בר"ה, ותירץ 'שג' דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו השנויין במשנתנו, וילפינן הכי מדאמרה תורה לצבור שיביאו בזמנים הללו שמרצין עליהן אחד אחד בזמנו, אבל בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד וגוזרין עליו חלקו מדברים הללו, ומתבאר בדבריו שבשלושה זמנים הללו דנים על כל אחד מהדברים הללו ביחס לכלל העולם כמה יזכו לתבואה, פירות האילן

ניסוך המים - כדי שיתברכו לכם גשמי ברכה

א הקרן אורה במועד קטן (ח, ב) הקשה על מה שתיקנו הקדמונים לסיים את התורה בשמיני עצרת, אמאי לא חששו לעירוב שמחה בשמחה, שמערבים את המצוה לשמחה בגמרה של תורה עם השמחה של היו"ט דשמיני עצרת, ועי"ש שנדחק ליישב.

ונראה לבאר במקצת את הענין, דהנה במשנה בר"ה (טז), א) אמרו, בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל בני העולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר היוצר יחד לבם וכו', ובחג נידונים על המים. ובגמרא, תניא רבי יהודה משום ר"ע מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא,

וקח אמריי, הרבה קיחות צויתי אתכם בשביל לזכותכם. אמרתי אליכם, ויקחו אליך פרה אדומה תמימה, שמא בשבילי אלא בשבילכם לטהר אתכם וכו', ויקחו לי תרומה, בשביל שאדור ביניכם וכו', אמרתי לכם ויקחו אליך שמן זית זך וכי אורה שלכם אני צריך והא כתיב (דניאל ב) ונהורא עמיה שרא, אלא בשביל לזכותכם ולכפר על נפשותיכם שמשולה כנר וכו', ועכשיו שאמרתי לכם ולקחתם לכם ביום הראשון, כדי לזכותכם כדי שאוריד לכם מטר, לכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון, ומתבאר שגם עניין נטילת ד' מינים הוא כדי להוריד מטר.

וברבינו בחיי (ויקרא כג, מ) כתב וז"ל על דרך הפשט, ארבעה מינין אלו הם גדלים על המים וצריכים להשקאת מים יותר משאר פירות, ולכך נצטוינו בחג הסוכות שהוא זמן נסוך המים, והוא יום הדין על גשמי השנה, שנרצה להקב"ה על המים עם ארבעה מינין אלו המורים על המים עכ"ל, ומבואר שעניין הד' מינים הוא כדי שנתברך ונזכה בדין החג שנידונים על המים.

[ועי' בתוס' בב"ק (מ, א) שכתבו שלגבי כופר יש מיעוט של כופר שלם ולא חצי כופר, משום שמסתבר שצריך כפרה שלימה. ולפי דברי התוס' כתב המהרי"ץ חיות (שם) להשיג על דברי הט"ז (תרמט, ג) שכתב שיתכן שפרי עץ הדר כשר אפילו כשהוא מורכב, משום ד'פרי' היינו אפילו מקצת פרי, וכמו שמצינו בחולין (עט, ב) שה ואפילו מקצת שה, ולפי המבואר דהיכא דאתי לכפרה מסתבר דבעינן כפרה שלימה, א"כ כיון דאתרוג אתי לכפרה ולרצוי, מסתבר דדרשינן פרי שלם ולא חצי פרי יעו"ש].

והנה הגם שד' המינים באים לרצוי, מ"מ בברייתא בר"ה איתא 'ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה', ומה שנזכר בברייתא זה רק שניסוך המים ניתן לרצות כדי שיתברכו גשמי שנה, ובר"ן מתבאר יותר שמכאן לומדים את עיקר הדבר שבחג נידונים על המים, ולא נלמד דבר זה ממה שנוטלים ד' מינים בחג, וכן הא דאיתא בתענית (שם) תהום אל תהום קורא לקול צנורין שמתברכים המים וכו"ל, איירי בשעה שמנסכים מים ולא בשעת לקיחת ד' מינים, וצ"ב כיון שגם נטילת ד' מינים באים לרצות על המים, א"כ למה לא נזכר ענין זה, ומשמע שלא די בד' מינים לרצות.

ונראה לבאר דהנה כשנתבונן נחזי שבאמת יש חילוק גדול בין מצוות לולב לניסוך המים, שלולב הוא מצוה פרטית של כל אחד ואחד, משא"כ ניסוך המים שהוא מצוה כללית שחיובה על הכלל כולו יחד, והכהן מנסך את המים, וזה מועיל לזכות שיתברכו גשמים לכל כלל ישראל.

ומים, משא"כ בר"ה שאז דנים על כל אדם בנפרד על כל מאורעותיו, ובכלל זה דנים כמה הוא יזכה לקבל מהשפע שירד לעולם.

וביאר הר"ן עוד, שעיקר המקור לזה שדנים על שלושת הדברים האלו בפסח שבועות וסוכות, היינו מזה שאמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת ונסכו מים לפני בחג וכדאיתא בברייתא, אלמא בזמנים אלו העולם נידון בדברים הללו, ולפיכך צוה הקב"ה להביאן כדי שיתברכו עכ"ד.

ומתבאר שסגולת המצוות כדי שיתברכו על ידן בימי הדין, אינה כמצות עשה שמתן שכרה בצדה, אלא שכל כולה של המצוה הוא כדי שיתברכו, בפסח- בתבואה, ובשבועות - בפירות האילן, ובחג הסוכות בכדי שיתברכו לכם גשמי שנה, שהרי מזה למדנו שהוא יום הדין על הדברים הללו, ואם היו מצוות בפני עצמן ורק שמתן שכון הוא לזכות בימי הדין, א"כ לא שייך ללמוד מהמצוות האלו שפסח, שבועות וסוכות הם ימי דין.

והנה ברמב"ם (פ"י מהל' תמידין ומוספין ה"ו) כתב 'כל שבעת ימי החג מנסכין את המים על גבי המזבח, ודבר זה הלכה למשה מסיני, ועם ניסוך היין של תמיד של שחר היה מנסך המים לבדו'. ובקה"י (מנחות סי' ח') הקשה דלשיטת התוס' והרמב"ן וכן דעת הרמב"ם שניסוך המים הוא חובת היום, צ"ע, היאך ניתן לנסכם ביחד עם הנסכים של התמיד הא אין עושים מצוות חבילות חבילות, ובפרט יש להקשות לפי מה שכתב המג"א (קמז, יא) בדעת הרמב"ם שאפילו כשהמצוות נעשו ע"י שני כהנים, מ"מ כל שנעשה בבת אחת ובמקום אחד דהיינו במזבח יש בזה משום חבילות חבילות עי"ש.

ותירץ ע"פ המובא בתענית (כה, ב) 'אמר רבי אלעזר כשמנסכין את המים בחג, תהום אומר לחבירו, אבע מימין קול שני ריעים אני שומע שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנורין, ופירש רש"י 'קול שני ריעים - ניסוך המים וניסוך היין, ומתבאר שניסוך המים והיין עניינם אחד כדי להרבות גשמי שנה, וממילא חשיב כעניין אחד ואין בזה חסרון דחבילות חבילות.

ולפי מה שנתבאר מהר"ן שזוהי כל המצוה לנסך את היין כדי שיתברכו גשמי שנה, ולפיכך לומדים ממצוה זו שבחג נידונים על המים, מתבאר יותר שאין בזה חסרון דחבילות, שהרי כל עיקר המצוה ניתן כדי שיתברכו גשמי ברכה.

ניסוך המים - זכות בדין על הכלל

[ב והנה במדרש רבה פרשת אמור (ל, יג) איתא ד' יהודה בשם ר' שמעון בן פזי פתח (משלי ד) "שמע בני

וכן מבואר בנוסח ה'אקדמות' (שאוברים בשבועות) 'צבי וחמיד ורגיג, דילאון בלעותא. צלותהון בכך מקבל, והניא בעותא', ונראה ששני הדברים תלויים זה בזה, שהקב"ה מתאוה כביכול שיעמלו בתורה, ובזכות עמל התורה הקב"ה מקבל ועונה לתפילתם.

והנה מצינו שני מיני גשמים, ובאמת שיש בזה שלוש דרגות, - דהנה בתענית (ב, א) איתא, אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן, מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים, מפתח של גשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו, מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלוקים וכו' ע"ש.

ובתוס' (שם) הקשו דהא אמרינן בסנהדרין (קיג, א) שמפתח הגשמים נמסר לאלהו, וכן מפתח של תחיית המתים, וכתבו ליישב, דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח, אינו רוצה לומר שלא נמסרו מעולם, דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו, אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם. ובמהרש"א הביא תירוץ מהע"י דלא קשה כלל, שלא מצינו שנמסר לאלהו מפתח של גשמים, אלא שבקנאותו עצר את הגשמים, ובמהרש"א דחה פירוש זה דהא בסנהדרין (שם) איתא להדיא שנמסר לאלהו אקלידא דמטרא.

ובפרשת דרכים (דרוש כא) תירץ ע"פ מה שאמרו בב"ב (כב, ב) אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתן יורדין מאוצר טוב, בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתן אין יורדין מאוצר טוב, ומבואר שיש אוצר טוב ויש אוצר שאינו טוב, וכתב הפר"ד דאפשר לומר שמה שאמרו שמפתח של גשמים לא נמסר לשליח, היינו דווקא המפתח של אוצר טוב דהרי הפסוק שלומדים ממנו שמפתח גשמים לא נמסר לשליח איירי באוצר טוב דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך, ומה שמבואר שנמסר לאלהו מפתח גשמים, היינו מאוצר שאינו טוב שזה נמסר לשליח.

ובזה מיושב מה דאיתא בתענית (ט, ב) תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה וכו', רבי יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים ע"ש, וביאר הפר"ד ע"פ הילקוט בפרשת בראשית שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום הם שותים ממים העליונים, אך בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום הם שותים ממימי אוקיינוס,

והנה בר"ן מבואר שהדין שבפסח שבועות וסוכות הוא דין כללי לכמה שפע יזכה העולם, וכשדנים כלל ביחד תמיד יהיה מאן דהוא שאינו מרוצה, וראיה לזה מהא דאיתא ביומא (כא, ב) אמר רבי יצחק בר אבדימי במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה [ופרש"י שמא תמול נחתם גזר דינם על המים], נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין, וטה כלפי דרום עניים עצבין ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרין וכו' ע"ש.

ונמצא א"כ שקשה מאוד שכולם יהיו מרוצים, אז מה נבקש מהקב"ה, העצה היא לבקש שהקב"ה יעשה מה שטוב לכלל ישראל, אנחנו הרי 'כלל אחד' ואנחנו מבקשים מהקב"ה שידון אותנו 'ככלל' ויעשה מה שטוב לכלל. ולכן ניסוך המים דווקא מכיון שהוא מצוה על הכלל כולו ואנחנו מדגישים בזה שאנו כלל אחד, לכן דווקא בזה נאמר נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו גשמי שנה ודו"ק.

והנה בקהלת (יא, ב) כתיב 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ', וכתב רש"י 'תן חלק לשבעה קרבנות צבור של שבעת ימי פסח, וגם לשמונה של שמונת ימי החג. כי לא תדע מה יהיה רעה, אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו הראשונים, ד"א כי לא תדע מה יהיה, לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות'.

ומתבאר שנקט רש"י שקרבנות ציבור הם אלו שמועילים לבטל גזירות רעות ולהשפיע גשמי ברכה, ומשמע ששאר הקרבנות שבחג כגון שלמים וחגיגה אינם מועילים לזה, ולמבואר אתי שפיר שהרצוי כדי לזכות לגשמים בדין הכללי על כלל הציבור כמה יזכו לגשמים, צריך דווקא קרבן צבור וכו"ל.

מפתח של גשמים - אוצר טוב

ג ועתה שאין לנו ניסוך המים שהרי נחרב בית המקדש בעוונותינו, וד' המינים לא מספיקים לרצוי וכמו שנתבאר, במה נשלמה פרים שפתינו, ועל זה כתב רבינו בחיי (בראשית א, יח) שהדמעות בתפלה הם כנגד ניסוך המים עם הקרבנות ע"ש.

ונראה עוד, דאיתא בתנא דבי אליהו רבא (פי"ח) כיוון שלומד את התורה, הרי זה מביא מידה טובה לעולם, יכול הוא לבקש רחמים ולהתפלל לפני הקב"ה, ויפקפק את הרקיע ויביא מטר לעולם, לכך נאמר ויפק רצון מה'. ומתבאר שע"י לימוד תורה שלומד, גורם שתבוא טובה לעולם, ותפלתו נשמעת, ומתוך כך יבוא מטר לעולם.

דורות האחרונים היו מכניסין פירותיהן דרך גגות וחצרות כדי לפטורן מן המעשר, היינו שדורות הראשונים היו צדיקים גמורים היינו שהשתדלו לזכות להתחייב במצוות, משא"כ דורות אחרונים שהיו צדיקים ועושים כדין וע"פ הלכה, אך לא היו צדיקים גמורים ועשו טצדקי בכדי להיפטר מחיוב מעשרות, ובדומה לזה איתא במנחות (מא, א) לגבי ציצית שאיו ראוי לעשות בגד מג' כנפות כדי להיפטר מן המצוות.

אמנם מכיון שהם צדיקים ומקיימים את ההלכה זוכים לקבל גשמים מאוצר טוב, וכדכתיב 'ונתתי' מטר ארצכם היינו הקב"ה נותן מאוצרו הטוב ומהגשמים שלא נמסרו לשליח כמתבאר ע"פ הספרי הנ"ל, אך מכיון שאינם צדיקים גמורים אינם זוכים שמלאכתם נעשית ע"י אחרים אלא 'ואספת דגנך', אך כשאין עושים רצונו ואין מקיימים את התורה והמצוות אז אין זוכים כלל לגשמים מאוצרו הטוב.

ונמצאנו למדים שיש ג' דרגות, כעושים רצונו ומחפשים לזכות להתחייב במצוות זוכים לאוצרו הטוב וגם שמלאכתם נעשית ע"י אחרים, כשמחפשים להיפטר מהמצוות ומ"מ מקיימים את דיני התורה זוכים לאוצר הטוב אך אין מלאכתם נעשית ע"י אחרים, וכשאין עושים רצונו של מקום ח"ו אין זוכים כלל לאוצרו הטוב.

והנה בגמרא בתענית (כג, א) איתא שביקשו מחוני המעגל שיתפלל שירדו גשמים, וירדו לבסוף גשמי רצון ברכה ונדבה, ע"ש בכל הסוגיא. ובמדרש תנחומא (כי תבוא סי' ד') הובא מעשה זה ונוסף 'מי גרם לו להיות מתפלל והקב"ה שומע תפלתו ע"י שהיה שומע לדברי תורה', ומתבאר שע"י שהיה עושה רצונו של מקום ושומע לדברי תורה, זכה שתפילתו תשמע ויזכו לגשמים שבאים מאוצר טוב, וע"ש עוד מדברי הפר"ד.

ומעתה מבואר מה שקבעו את שמחת תורה ביום שמיני עצרת ולא הוי אין מערבין שמחה בשמחה, כי זהו ענין שמחת תורה ששייך לשמיני של החג שנידונים בו על המים, כדי שביום זה יזכירו ויראו לקב"ה את זכויות התורה וחביבות התורה של עם ישראל, והוי כמו ניסוך המים לרצות על הגשמים, וכמו שניסוך המים בחג לא הוי שמחה בשמחה משום שעניינם אחד שהרי בחג נידונים על המים, כך גם שמחת התורה שייכת לריצוי על הגשמים וכפי שנתבאר ודו"ק.

והיינו שכשעושים רצונו של מקום מקבלים ממים עליונים שהוא אוצר הטוב, וכשאין עושים רצונו מקבלים ממימי האוקינוס שהוא אוצר שאינו טוב.

והנה בתוס' בנדה (טז, ב) הביאו את המימרא שג' המפתחות לא נמסרו לשליח, וכתבו תוספות 'ואף ברי שהוא שר מטר (ע"י איוב לז, יא), אין עושה אלא ברשות הקב"ה', ותמה הפר"ד האם שאר המלאכים והשרים הממונים על דברים אחרים עושים שלא ברצונו של מקום. וכתב שלהנ"ל מיושב שכוונת תוס' שליברי' לא ניתן כלל המפתח של המים העליונים שהם אוצר טוב שהרי זה לא נמסר כלל לשליח, וגשמים מרובים הניתנים בשפע וכדי שביעה זה מאוצר טוב יעו"ש.

עושים רצונו של מקום - השתדלות לקיום מצוות

ד בברכות (לה, ב) איתא משמיה דרשב"י שבזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר ואספת דגנך. והקשה הפר"ד דהא הפסוק ואספת דגנך וגו' הוא המשך לתחילת הפרשה והיה אם שמוע תשמעו וגו', וצ"ע היאך אפשר לומר דאיירי כשאין עושים רצונו של מקום.

ועוד צ"ב שאם מדובר כשאין עושים רצונו, היאך נאמר 'ונתתי מטר ארצכם' הלא כשאין עושים רצונו של מקום אין יורדים גשמים מאוצר טוב, וביותר דהא איתא בספרי (שם) 'ונתתי - אני, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. מטר ארצכם, ולא מטר כל הארצות וכו', ומבואר להדיא שעל הגשמים שנזכרו כאן, נאמר שהם גשמים שיוורדים רק ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח, והיינו גשמים הבאים מאוצר הטוב וצ"ע איך הדברים עולים בקנה אחד עם דברי הגמרא ש"אספת דגנך" מתייחס לזמן שאין עושים רצונו של מקום.

וביאר ע"פ מה שכתבו תוס' דהא דאמרינן כאן בשאין עושים רצונו של מקום, 'מיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כל כך דאינם צדיקים גמורים', וכתב הפר"ד שהכוונה בזה ע"פ מה שמובא בסמוך שם 'מה בין דורות הראשונים לדורות אחרונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמין כדי לחייבן במעשר,

דרוש ז

גדול יום הגשמים

ליל שמחת תורה תשע"ו היכל הישיבה

לכם גשמי שנה', דהנה מבואר בראשונים בכמה מקומות שעניינם של נסכים בקרבנות הוא להראות חביבות יתירה למצוות, היינו שאין מסתפקים בקרבן בלבד אלא מוסיפים עליהם גם את הנסכים, ובחג יש ענין נוסף של 'ניסוך המים' שיש בזה חביבות נוספת, שהרי זה נעשה מתוך שמחה וטוב לבב כדאיתא בחז"ל, ובזה אנו מראים חיבה למקום, וע"י ניסוך המים זוכים שיתברכו לכם גשמי שנה, בבחינת אוצר טוב.

מפתח הגשמים - פתחי חתם קודש לה'

ב והנה בתענית (ב, א) איתא, אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן, מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים, מפתח של גשמים דכתיב 'פתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו, מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלוקים וכו' ע"ש.

ובתהלים (סח, י) כתיב 'גשם נדבות תניף אלוקים נחלתך ונלאה אתה כוננתה', וביאר הפרשת דרכים (דרוש כא) ע"פ מה שאמרו חז"ל בתענית (י, א) 'ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו, וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר הנתן מטר על פני ארץ, ושלח מים על פני חוצות', וא"כ כוונת הכתוב שכל העולם 'גשם נדבות תניף אלוקים', אבל נחלתך דהיינו ארץ ישראל כשלאה וצריכה לגשם, 'אתה כוננתה' הקב"ה משקה בעצמו.

וכתב בגבורת ארי (שם) שלפ"ז מה שאמרו לעיל דמפתח של גשמים לא נמסר לשליח, היינו דווקא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, דהא התם נפקא ליה דלא נמסר לשליח מדכתיב 'פתח ה' ולא שליח, ובסיפא דקרא כתיב לתת מטר ארצך דהיינו ארץ ישראל דוקא. ואע"פ שעל ארץ ישראל כתיב (דברים יא, יב) 'ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אתה תמיד עיני ה' אלוקיך בה וגו' ולכאורה זוהי הנהגה כללית של הקב"ה בארץ ישראל בכל ענינה ולא רק בגשמים, מ"מ גשמים התייחדו בכך שהמפתח שלהם לא נמסר כלל לשליח.

ובתוס' (שם ב, א) הקשו דהא אמרינן בסנהדרין (ק"ג, א) שמפתח הגשמים נמסר לאלהינו, וכן מפתח של תחיית המתים, וע"ש מה שכתבו ליישב, ובפרשת דרכים כתב

בחג נידונים על המים - אחר כפרת יום הכיפורים

א [בר"ה (טז, א) איתא בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל בני העולם עוברין לפניו כבני מרון וכו', ובחג נידונים על המים. ובגמרא, תניא רבי יהודה משום ר"ע, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות וכו' ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

והנה בתענית (ז, א) איתא, אמר ר' תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ מחלו עונותיהם של ישראל, שנאמר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עוון חטאתם סלה. ואמר ר' תנחום בר' חייא איש כפר עכו, אין הגשמים נעצרים אלא א"כ נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה.

וכבר עמדו בזה שלכאורה הינן שתי מימרות שסותרות זו את זו, שמהמירא הראשונה נראה שכל שלא נמחלו עונותיהם של ישראל ונשאר נקיים מעוונות, אין יורדים להם גשמים, ומאידיך מהמירא הב' נראה שבאופן רגיל יורדים גשמים, ורק כשח"ו שונאיהם של ישראל התחייבו כליה נעצרים הגשמים.

והנה בב"ב (כב, ב) איתא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב שנאמר 'פתח ה' לך את אוצרו הטוב, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתן יורדין מאוצר טוב, בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתן אין יורדין מאוצר טוב, ומבואר שיש גשמים שיורדים מאוצר טוב ויש שיורדים מאוצר שאינו טוב, ובזמן שעושים רצונו של מקום זוכים לגשמים הבאים מאוצר טוב.

וכתב השפת אמת (בתענית ז, ב) ליישב, שכשנמחלים להם עונותיהם של ישראל יורדים להם גשמים מאוצר טוב, כשאינם בדרגה כזו יורד להם עכ"פ גשמים מאוצר שאינו טוב, אך כשהתחייבו כלי' נעצרים הגשמים לגמרי ואין יורדים גשמים גם מאוצר שאינו טוב. ולכן לאחר יוהכ"פ שנמחלו עונותיהם של ישראל, אז מגיע החג לרצות על המים שירדו להם גשמים מאוצר טוב.

ולפ"ז מבואר מה שאמרו חז"ל 'מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג, אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו

ונראה שעניין זה שייך גם להשפעת הגשמים לכלל ישראל, שכשהאדם ממית עצמו על התורה, בזה מראה את החיבה היותר גדולה להקב"ה, ולכן בזכותו הקב"ה בעצמו פותח את כל השערים ומוריד גשמים מאוצר טוב לעולם, וכדאיתא בתנא דבי אליהו רבא (פי"ח) 'כיון שלומד את התורה, הרי זה מביא מידה טובה לעולם, יכול הוא לבקש רחמים ולהתפלל לפני הקב"ה, ויפקפק את הרקיע ויביא מטר לעולם, לכך נאמר ויפק רצון מה' ולמדנו מהדברים האלו גודל מעלת הלומד תורה שתפלתו מתקבלת, והקב"ה מצפה לתפלתו, ובזכותו הקב"ה ממטיר גשמי ברכה ונדבה מאוצר הטוב.

והנה בסוכה (נד, ב) איתא, אמר רבי אלעזר הני שבעים פרים כנגד מי, כנגד שבעים אומות, פר יחידי למה כנגד אומה יחידה, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. ומתבאר שכל עצמו של שמיני עצרת להראות חביבותנו לבורא עולם שלאחר שהקריבו שבעים פרים, יש אומה אחת ויחידה שקרובה לקב"ה.

ומעתה נמצא שאותה השמחה בעצמה שאנו מראים לבורא עולם ביום שמחת תורה ש'חיתך ישבו בה' היינו שאנו עמלים בתורה כחיה זו, זה עצמו מעורר לנו זכות שנזכה לגשמים - ו'תכין בטובתך לעני אלוקים', וניחא היטב מה שהקשה הקרן אורה במועד קטן (ח, ב) על מה שתיקנו הקדמונים לסיים את התורה בשמיני עצרת, אמאי לא חששו לעירוב שמחה בשמחה, שמערבים את המצוה לשמוח בגמרה של תורה עם השמחה של היו"ט דשמיני עצרת, וכבר נתבאר בדרוש הקודם ולמבואר ניחא היטב שענינם אחד לעורר זכויות כלל ישראל לזכות להתברך בגשמים [ועי' בזה עוד שם אות ד].

גדול יום הגשמים - כיום קיבוץ גלויות

ד] והנה בחולין (סג, א) איתא, אמר רב יהודה קאת זו הקוק, רחם זו שרקרק, א"ר יוחנן למה נקרא שמו רחם כיון שבא רחם באו רחמים לעולם [פרש"י רחמים - מטר], אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתב אמיתי (רש"י, על שום דבר) ועביד שרקרק, וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק (רש"י, ואינו עומד אלא יושב ומצפצף סימן בשורה הוא), אתא משיחא שנאמר (זכריה י, ח) אשרקה להם ואקבצם. ומתבאר שיש שייכות בין ירידת גשמים לביאת המשיח והגאולה העתידה ששניהם נרמזים ע"י שריקת הרחם, והדברים צ"ב.

וביאר במנחת עני (פרשת ואתחנן) ע"פ מה שאמרו חז"ל בתענית (ח, ב) 'גדול יום גשמים כיום קבוץ גלויות, שנאמר שובה ד' את שביתנו כאפיקים בנגב'. וכתב שקבוץ גלויות דומה למטר שכשם שהמטר לא בא מלמעלה אלא מתעורר

ליישוב שמה שאמרו שלא נמסר מפתח של גשמים היינו רק מפתח של אוצר טוב של גשמים, והא דנמסר לאליהו מפתח של גשמים היינו גשמים מאוצר שאינו טוב ונתבאר עוד בכל זה בדרוש הקודם.

וחז"ל הפליגו הרבה במעלת הגשמים, וכמו שאמרו בתענית (ז, א) אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים וכו', אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה וכו', רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה וכו', ולהלן (בע"ב) איתא, אמר רבי חמא ברבי חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ וכו' אמר רב אושעיא גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו. ופירש רש"י 'ישועה פרה ורבה בו - מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים, שנזכר לישועה מתוך שעת רצון, ע"ש.

ונראה פשוט וכפי שכתב הפרשת דרכים שם, שמה שהפליגו חז"ל בעת רצון שבזמן ירידת הגשמים, ושישועה פרה ורבה, זהו רק בגשמים שהם מאוצר טוב וממים העליונים, ולא בגשמים שאינם מאוצר טוב.

ובאמת דבר זה ששלושת המפתחות לא נמסרו לשליח, היינו מפני מעלת המיוחדת שהקב"ה בעצמו אחראי ופועל בהם. ועי' בקול אליהו (שמות כח, לו) מהגר"א שעניין שלושת המפתחות נרמז בפסוק (שם) 'ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש לה', שהתיבה חתם הוא ר"ת חיה תחיה מטר שהם קודש לה' ולא נמסרו לשליח.

ויתכן שזו הבקשה בשיר השירים (ח, ו) 'שימני כחתם על ליבך, כחתם על זרועך', היינו כ'חתם' שהם קודש לה' והקב"ה משגיח עליהם בעצמו ולא נמסרו לשליח, כך שימני כחתם על לבך בקרבת ה' ובהשגחה תמידית, ודו"ק.

השפעת הגשמים - בזכות לימוד התורה

ג] והנה בגמרא בעירובין (נד, א) איתא, אמר רב הונא מאי דכתיב (תהלים סח, יא) חיתך ישבו בה, תכין בטובתך לעני אלוקים, אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת, ואיכא דאמרי שמסרחת ואוכלת, תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו, ואם עושה כן הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו, שנאמר תכין בטובתך לעני אלוקים.

והעניין בזה ביאר הפר"ד ע"פ דברי הרמב"ם (פ"ח מהל' תשובה ה"ד) שכתב שהטובה המזומנת לצדיקים לעתיד לבוא קראו לה חכמים סעודה. ואין ספק שת"ח זה שמשים עצמו כחיה, בא גמולו שהקב"ה קובע לו שכר לעתיד לבוא בעצמו, היינו ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח, ובזה ודאי ששכרו למעלה למעלה, מה שאין הפה יכול לדבר כלל.

ולהלן הוסיף כשעירים עלי דשא - מה שעירים הללו יורדים על העשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם, כך דברי תורה מעלים אותך ומגדלים אותך וכן הוא אומר (משלי ד, ח) סלסליה ותרוממך. וכרביבים עלי עשב - מה רביבים הללו יורדים על העשבים ומעדנים אותם ומפנקים אותם, כך דברי תורה מעדנים אותך ומפנקים אותך וכו' ע"ש.

ויש להתחזק בלימוד התורה הקדושה ובפרט בימים טובים ובשמיני עצרת - יום שמחת תורה, ע"פ מה שכתב הראשית חכמה (שער הקדושה פי"ב) על מה שאמרו חז"ל בירושלמי (שבת טו, ג) דלא ניתנו ימים טובים לישראל אלא כדי שיעסקו בתורה, וכתב הראשית חכמה שהואיל וכל הימים הטובים הם ימי דין, א"כ מוטל על כל אחד ואחד להשתדל ביותר בלימוד התורה, ו'החוטא אז בשחוק וקלות ראש, חמור יותר משאר השנה, שמאחר שהעולם בדין, בחטא אחד אפשר שיוכרע העולם לכף חובה, ואז כל אותם העניים שימותו או יצטערו מחמת עוני הרעב והצמא כולם תלויים עליו, ובפרט לפי מה שמבואר בזוה"ק (ח"א רכ"ו ע"א) שימי הדין הם על נשמתו וחיוו של אדם ע"ש בדברי הראשית חכמה.

מלמטה, כדכתיב (מלכים א יח, מד) באליהו בהר הכרמל 'הנה עב קטנה ככף איש עלה מים' וזה היה סימן שיבא הגשם, כך גם לרחמים של קבוץ גלויות צריך התעוררות מעט מלמטה וכדכתיב (מלאכי ג, ז) 'שובו אלי ואשובה אליכם'.

ומעתה ביאר ש'רחם' מרמז על גאולת ישראל, בשמו, במעשיו ובהרגשתו. בשמו, שהוא 'רחם' לשון רחמים. במעשיו שקורא 'שרקרק' שמרמז על השריקה של מעלה כדכתיב 'אשרקה להם ואקבצם'. ובהרגשתו, שמרגיש שיבואו גשמים שמרמזים ע"פ דברי חז"ל על קיבוץ גלויות.

ובאמת שעניין הגשמים והמים רומזים לדברי תורה שנמשלו למים וכדאיתא בתענית (ז, א) ובספרי (דברים פ' האזינו פ' ש"ו) 'יערף כמטר לקחי' - אין לקחי אלא דברי תורה, שנאמר וכו', כמטר, מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם. אי מה מטר מקצת עולם שמחים בו ומקצת עולם מצירים בו, מי שבורו מלא יין וגורנו לפניו, מצירים בו, יכול אף דברי תורה כן, תלמוד לומר תזל כטל אמרתי, מה טל כל העולם שמחים בו כך דברי תורה כל העולם שמחים בהם.

דרוש ח

שמיני עצרת - כנגד משה

דרוש ליל שמיני עצרת תשע"ד היכל הישיבה

ואתא מרבבות קודש וגו', אף חובב עמים', והיינו שהקב"ה הניח את כל האומות והשרה את שכינתו על ישראל ונתן להם את תורתו.

ולפיכך מפטירים 'ויעמד שלמה' ע"פ מה שאמרו בברכות (ו, א) הני תפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו, מה כתוב על התפילין של בורא עולם, 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', ולזה משה רבינו אמר לישראל 'תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב'. וישראל אומרים על ידי שלמה שדבר אל ה' 'כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ', ה' אמר שהתורה נתונה למורשה לנו, ואנו אומרים שישראל הם להשם לנחלה ע"ש.

אולם לדידן שמסיימים את התורה בכל שנה, קוראים 'ויהי אחרי מות משה' להורות שהתורה לא היא נוסף עליה ושום נביא לא יוכל לשנותה, וכמו שאמר ליהושע (א, ח) 'לא ימוש ספר התורה הזו מפיו והגית בו יומם ולילה וכו'

וזאת הברכה - שמיני עצרת

א בגמרא במגילה (לא, א) איתא לגבי הקריאה שבשמיני עצרת 'למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמד שלמה'. וכתבו תוס' 'ויש מקומות שנהגו להפטיר בויהי אחרי מות משה, ושיבוש הוא שהרי הש"ס אין אומר כן, ויש אומרים שרב האי גאון תקן לומר ויהי אחרי מות משה, אבל אינן יודעין הסברא אמאי שנה סדר הש"ס'.

ובמשך חכמה (בסוף הספר) ביאר דהא דאמרו במגילה איירי בבני מערבא שהיו מסיימים את התורה אחת לשלש שנים, ובכל זאת היו קוראים 'וזאת הברכה' בשמחת תורה מדין הקריאה של היום, ע"פ המבואר בסוכה (נה, ב) ששבעים פרים של חג הם כנגד האומות, ופר יחיד שמקריבים בשמיני עצרת הוא כנגד כלל ישראל שהם אומה יחידה. ובמה מתייחד העם הזה ע"י התורה, וכמו שנאמר בזאת הברכה 'ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן

ומעתה מיושבת ביותר קושיית הקר"א הנ"ל למה תיקנו לעשות שמחת תורה בשמיני עצרת ולא חששו לזה שאין מערבין שמחה בשמחה, דלפי המבואר הרי עיקר היו"ט של שמיני עצרת הוא כנגד משה רבינו, ובוודאי מתאים שביום זה נסיים את התורה ונעשה שמחת תורה על התורה אשר ניתנה לנו ביד משה.

והנה בדעת זקנים מבעלי התוס' (בראשית כה, כו) כתב 'ויקרא שמו יעקב - אותיות יעקב ד', כנגד ד' עטרות שעתידין בניו לעטר הקב"ה, י' כנגד י' הדברות, ע' כנגד שבעים זקנים, ק' כנגד היכל שבנו להקב"ה שנאמר בו והיכל מאה אמה, ב' כנגד ב' לוחות, עי"ש.

ובבעל הטורים (שם כז, מו) כתב 'קצתי בחיי - קו"ף קטנה, שראתה שעתיד להחריב הבית שגובהו ק' אמה. וקו"ף של ודרור קן לה (תהלים פד, ד) גדולה, שבקש דוד על ההיכל שגובהו ק' אמה שלא יחרב, ובספר אור דוד (ח"ב עמ' ריג) ביאר דבריו שדברה רבקה על בית שני שהיה גבוה ק' אמה, כי יצחק קראו **שדה** כמבואר בפסחים (פח, ב), וזה מרמז על בית שני שהוא כנגד יצחק ולכן בדברה על יצחק נרמז ענין החורבן ב'ק' ד'קצתי'.

ולפי דבריהם ביאר באור דוד ש'עין יעקב' מרמז ל'עין' שביעקב שהוא כנגד שבעים הזקנים. ונראה להוסיף לבאר ש'זישכון ישראל בטח בדד - עין יעקב' היינו שבנוסף על ה'עין' יעקב שהוא כנגד שבעים הזקנים שמרמז 'עין יעקב', שזה שייך לחג הסוכות שכנגד יעקב, צריך גם בטח 'בדד' היינו פר יחידי שכנגד האומה היחידה וכנ"ל.

ובזה נראה להמתיק את דברי הגמרא בברכות (לב, א) על הפסוק (שמות לב, י) 'ואעשה אותך לגוי גדול' - אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה עי"ש. ומתבאר שהאבות הם שלושה רגלים ואילו משה רבינו הוא רגל בפני עצמו, ולפי המבואר הכוונה בזה לשמיני עצרת שזהו חגו של משה והוא חג מיוחד יותר משאר ימים וע"י הרגל הזה כלל ישראל יכול להתקיים [ועי' בזה להלן אות ו].

תמיך ואוריך - יעקב, יצחק ואברהם

ג ואפשר לבאר בדרך נוספת למה קריאת וזאת הברכה שייכת לשמיני עצרת, אף למנהגים שאין מסיימים את התורה וכמנהג בני מערבא, דהנה הפנים יפות (דברים לג, ח) כתב לבאר את הפסוק (שם) 'וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידיך וגו', האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא ידע את בניו לא הכיר וגו', שאורים ותומים מרמז לשלשה אבות, אורים מרמז על אברהם ויצחק יעו"ש,

כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, וזה טעם מנהגו מה שאנו משנים מסדר הש"ס.

ולפי דבריו נמצא לדידן שגם מסיימים את התורה בשמיני עצרת, יש לנו ב' סיבות לקרות וזאת הברכה בשמיני עצרת, מצד שמיני עצרת וכמו שנבאר, ועוד שפרשה זו היא גם סיום התורה וראוי לקוראה ביום שמחת תורה.

ומעתה מיושב מה שהקשה הקרן אורה במועד קטן (ח, ב) על מה שתיקנו הקדמונים לסיים את התורה בשמיני עצרת, אמאי לא חששו לעירוב שמחה בשמחה, שמערבים את המצוה לשמוח בגמרה של תורה עם השמחה של היו"ט דשמיני עצרת, ולפי המבואר שיעקר הרגל של שמיני עצרת זה יו"ט כנגד האומה היחידה שמתייחדת עם הקב"ה עי" התורה, מיושב שפיר ששתי השמחות האלו יסודם אחד.

ובאמת ששני הדברים הם ענין אחד, וכדאיתא בחז"ל מדרש רבה (שה"ש א, ג) על הפסוק 'נגילה ונשמחה בך - בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה, בך בהקב"ה, בך בישועתך, בך בתורתך, בך ביראתך, עי"ש. ומתבאר שהשמחה בתורה והשמחה בה' יסודה אחת, שמחה שאנחנו בניך ואתה אבינו, אנו מאמיריך ואתה מאמירנו, וחופץ מהקב"ה והתורה אין לנו שום דבר בעולם.

שמיני עצרת - כנגד משה

ב ויש להוסיף עוד טעם על קריאת וזאת הברכה בשמיני עצרת, דהנה ידוע שג' הרגלים הם כנגד ג' אבות אברהם יצחק ויעקב, וכמו שכתב הטור (סי' תי"ז) בשם אחיו הר"י שהמועדים נתקנו כנגד אבות, פסח כנגד אברהם דכתיב לושי ועשי עוגות ופסח היה, שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק, סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לד) ולמקנהו עשה סוכות.

אמנם, שמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, ויש להתבונן כנגד מי ניתן המועד הזה, ועי' ברמב"ן (במדבר יא, טז) על הפסוק אספה לי שבעים איש, שביאר שבעים זקנים הם כנגד שבעים אומות וכנגדם מקריבים את פרי חג, ו'משה על גבי שבעים זקנים, רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ' עי"ש בדבריו.

ונמצא א"כ שמשה הוא זה שנרמז בפר היחיד שכנגד אומה יחידה - 'גוי אחד בארץ' שניתן כנגדו יום שמחת תורה, ולכן בחגו של משה שהוא שמיני עצרת, אין יותר מתאים מלקרות את ברכתו של משה 'וזאת הברכה אשר ברך משה'. וזה יסוד ברכתו של משה שכלל ישראל הם אומה יחידה 'זישכון ישראל **בטח בדד** עין יעקב', היינו אומה יחידה שכנגד פר יחידי.

מהות הסוכות ושמיני עצרת - התבדלות משייכות ליצה"ר ושרו של עשיו

[ד] בסוכה (מח, א) איתא, 'והיית אך שמח' לרבות לילי יום טוב האחרון, או אינו אלא יום טוב הראשון כשהוא אומר אך- חולק ע"ש, ומתבאר שפסוק זה בא למעט ליל יו"ט ראשון מדין שמחה ולרבות ליל יו"ט אחרון שהוא שמיני עצרת, ובדרשות חת"ס (דף מ"ז טור ד') כתב לבאר ע"פ דברי הרמ"ע מפאנו שהלשון 'חג' מורה על חוגה ועיגול הסובב על איזה מרכז, כמו שאר יו"ט שכולם סובבים על נקודת שמיני עצרת, אבל שמיני איהו גופא הנקודה קדושה עליונה מכל הקדושות אפילו מקדושת יום הכיפורים, ולא שייך לקרותו חג.

והוסיף עוד החת"ס, שבאמת שמיני עצרת עיקר קדושתו הוא להיפך מיוהכ"פ, דיוהכ"פ קדושתו הוא ע"י עינוי נפש, וקדושת שמיני עצרת הוא ע"י שמחה וזה נקרא מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים, כי אהבת ה' ע"י עינוי נפש כמו יוה"כ הוא למטה ממדרגת אהבת שמ"ע שהיא ע"י שמחה וע"ש עוד בדבריו.

ומצאנו בדומה לזה ברמב"ן בפרשת אמור (ויקרא כג, מ) וז"ל, והנה טעם כל הפרשה, תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית, ותסמכו להם השמיני עצרת, כענין שנאמר למנצח על השמינית (תהלים ו א). וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר, והלולב באגודה, ולכך הקדים האתרוג, אבל בשמיני אינו צריך, כי הוא **עצמו הדר**. וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה, שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין **סבוב והקפה** וכו', וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה, אמרו בויקרא רבה (ל, ט), פרי עץ הדר זה הקב"ה וכו' עכ"ל.

והנה איתא בחז"ל (ברע"מ פ' אמור, ונדפס בחלק מהמחזורים קודם התקיעות) שכל התהליך של המאבק בין יעקב ועשיו, כולל לקיחת הברכות והגעתו בסוף לסוכות, מרמז על המתרחש בכל שנה ושנה בר"ה ובעשי"ת וביוה"כ ובסוכות, והמאבק בין יעקב ועשיו שהתחיל בויתרוצצו הבנים בקרבה, מסמל מלחמה עצומה בין שניהם לדורות למי מגיעה הבכורה, וביו"כ ע"י תשובה כדבעי זוכים לנצח את עשיו, ושולחים את חילו של עשיו לעזאזל, ואז ויעקב נסע סוכותה.

ונמצא א"כ שמהות יומו של שמיני עצרת הוא וישכון "ישראל" בטח בדרך עין יעקב, והמכוון בזה שיעקב אבינו אחר שניצח את שרו של עשיו נקרא שמו "ישראל", וכדכתיב (בראשית לה, י) 'ויאמר לו אלוקים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך', ולפיכך לאחר שניצחנו את שרו של עשיו ואנחנו שוכנים בטח 'בדד' בלא

ותומיך הוא כנגד יעקב איש תם, וכולם עמדו בניסיון שלא התרעמו על הרעב שהיה בימי אברהם וכן היה בימי יצחק וכן בימי יעקב.

ובזה מובן מה שהקדים תומיך קודם אוריך, כי אצל הזכויות של ישראל הולכים מלמטה למעלה, וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק וגו', ולכן הקדים תומיך לאוריך היינו זכותו של יעקב קודם לזכויות של אברהם ויצחק, ולפ"ז ביאר מהו 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו', שזוהי מדת יעקב שעזב את אביו ואמו והלך ללמוד, ואת 'אחיו לא הכיר' זהו יצחק שהתנתק מישמעאל, 'ואת בני לא ידע' זהו אברהם ששלח את בני הפילגשים, ולכן בני לוי שעמדו בניסיון ראויים הם לאורים ותומים הרומזים על האבות, ופרשה זו מלמדת אותנו על דרגתם הנשגבה של האבות, וכן שההולך בדרכיהם זוכה לאורים ותומים.

ובפנים יפות (פ' משפטים) הוסיף שעניין ג' הרגלים, רומז על ג' עמודים שעליהם עומד העולם, תורה, עבודה וגמ"ח, שהפסח רומז על העבודה שכל ישראל מקריבים את פסחיהן לה', וחג השבועות הוא עמוד התורה, וחג הסוכות הוא זמן של גמילות חסדים, וכמו שאמרו חז"ל באבות (ה), בארבעה פרקים ה'דבר מתרבה, ברביעית, ובשביעית (ט) ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, ואיתא שם עוד שהטעם שהדבר מתרבה במוצאי החג מפני גזל מתנות עניים הרי לנו שישנה קפידא מיוחדת על גמ"ח בחג הסוכות.

והוסיף עוד ששלושת העמודים הם גם כנגד ג' אבות, שגמ"ח מורה על אברהם שהוא בחינת חסד, עבודה היא בחינת יצחק שנעקד ע"ג המזבח, והתורה היא בחינת יעקב שהיה יושב אוהלים של תורה, וזה נרמז במה שאמרו חז"ל בברכות (לב, א) שהאבות הם ככיסא של ג' רגלים.

ונמצא א"כ שהימים הטובים הם כנגד שלושה עמודי העולם, והם כשלושה רגלים, וזה שדבק בדרכם של אבות, הוא מקיים את החגים בשלימות וכראוי, ועניין זה מתבאר בקריאת פרשת וזאת הברכה, ומעתה מבואר שפיר מדוע קוראים וזאת הברכה בשמיני עצרת שהוא סוף המועדים גם למנהג בני מערבא שלא היו מסיימים את התורה בכל שנה.

ולפי דברי הפנים יפות נמצא, שסוכות זהו חגו של אברהם שהיא מידת החסד וגמילות חסדים, ולזה מורה גם כל ענין האושפיזין, וכמו שביאר רבינו הש"ש בהקדמה (ד"ה סלולה) בענין הזמנת אורחים דווקא בימים טובים, וע"ש מדברי הזוה"ק בגודל החיוב להזמין אושפיזין, וזה שלא כדברי הטור שהובאו לעיל (אות ב) שחג הסוכות הוא כנגד יעקב כמו שנאמר ולמקנהו עשה סוכות.

בטח בדד עין יעקב בלא שום שייכות לעשיו ולפיכך יום זה הוא קדוש מכל היו"ט ואפילו מיוהכ"פ משום שביום זה אין שום שלטון לשטן וכנ"ל, ועי"ש עוד בדבריו. [והוסיף עוד, שמשה רבינו ע"ה גם לא זכה למדרגה זו של 'עצרת' רק ביום פטירתו עי"ש, והוא מבואר היטב כפי שנתבאר ששמיני עצרת הוא כנגד משה].

ומעתה כיון שזו עבודת היום הזה להיות בטח 'בדד' עין יעקב, ולכן קורין וזאת הברכה - ברכתו של משה בשמיני עצרת, אף למנהג בני מערבא שאין מסיימים את התורה כל שנה, כדי לרמז את הענין של בטח בדד עין יעקב שהוא תכלית היו"ט של שמיני עצרת, [ומיושב קושית הקר"א שאין מערבין שמחה בשמחה וכנ"ל (אות א)].

סגולת שמיני עצרת - מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע

[1] ובאמת שעם הסגולה המיוחדת הזו שכלל ישראל הם 'אומה יחידה', שדבוקים רק בה' יתברך, אפשר לאחר שמיני עצרת ללכת ולכבוש את כל מה שנצרך, ולנצח את אויבינו, וכמו שמצאנו במדרש רבה (חקת, פרשה יט, לב) איתא על הפסוק 'ויפנו ויעלו' - יש אומרים מלחמת סיחון עשו באלול, ועשו את הרגל בתשרי, ואחר הרגל מלחמות עוג כמה דאת אמר (דברים טז, ז) ופנית בבקר והלכת לאהליך, ויצא עוג מלך הבשן שכנסן הקב"ה לפניהם למוסרן בידם ויאמר ה' אליו אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו, עי"ש, ומשמע שסגולת החג ושמיני עצרת זה מה שסייע לכבוש את עוג.

ובאור דוד (סוכות אות נו) הוסיף לבאר ע"פ הא דאיתא בנדה (סא, א) 'ויאמר ה' אל משה אל תירא, מכדי סיחון ועוג אחי הו, דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הו, מאי שנא מעוג דקמסתפי ומאי שנא מסיחון דלא קמסתפי, מדוע פחד מ"ר מעוג ולא מסיחון שהיו אחים, א"ר יוחנן אר"ש בן יוחי וכו', לפי שפחד שתעמוד לו זכותו של אברהם דכתיב ויבא הפליט ויגד לאברהם עי"ש, ובכדי להתגבר על זכותו של עוג היו צריכים את הזכויות המיוחדות שזוכים להם בחג הסוכות ושמיני עצרת, ויחודם בניצוח אויבים מקרא ד'מהולל אקרא ד' ומאויבי אושע, וכדלהלן.

ומצאנו עוד בחת"ס (בהפטרות לפרשת האזינו) שרמז את ענין עבודת הימים, בפסוק בתהלים (פכ"ז) יסתירני בסתר **אהלה** - זה ר"ה, **בצור** - עשי"ת, **ירוממני** - יוהכ"פ, **ירום ראשי על אויבי** - זה סוכות, היינו שבסוכות העבודה היא ירום ראשי על אויבי וכפי שנתבאר. ואח"כ **ואזבחה באהלו זבחי תרועה** - שמיני עצרת, יום שמקריבים בו קזבחי תרועה. דהיינו פר אחד כמו בר"ה ויוהכ"פ - ואז אשירה ואזמרה לה'.

שייכות עם עשיו, אז נקרא שמנו 'ישראל' וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב.

ועניין זה מתבאר גם במה שחג הסוכות הוא כנגד יעקב כמבואר בטור, ובספר אור דוד (ח"ב עמ' ר"ל) הוסיף לבאר את העניין, שהרי סוכות רומז על הבירור והתכלית להיות ישראל לבד מבלי שייכות לאומות העולם, ובמדרש רבה (במדבר ב, יג) ובפסיקתא (פי"א) איתא 'אברהם נמשל בחמה ויצחק בלבנה ויעקב בכוכבים, לעתיד לבא החמה והלבנה בושים וכו', והכוכבים אינם בושים, כך אברהם ויצחק פניהם מתכרכמות לעתיד לבא בשביל בניהם, אברהם בשביל ישמעאל ובני קטורה, יצחק בשביל עשו ואלופיו, והכוכבים אין להם בושה כך יעקב אין לו בושה וכו' שכולם צדיקים עי"ש

ומבואר שיצחק שהוא כנגד הלבנה כולל גם עשיו, משא"כ כוכבים שזה בחינת יעקב אין להם בושה משום שכל זרעו צדיקים, וזהו חג הסוכות. ולכן צריך סוכה שהכוכבים נראים מתוכה לרמז על חגו של יעקב.

והוסיף לבאר שזה הכוונה בדברי הירושלמי (נדרים ג, ח) עתיד עשיו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבא, והקב"ה גוזרו ומוציאו משם, מה טעמא אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קינך משם אורידך וכו' עי"ש, ומבואר שעשיו רוצה ליטול חלק כי גם הוא בן יצחק, והקב"ה מורידו משום שאין לו שייכות ליעקב שהוא בין כוכבים [וע"ע בהמשך דבריו הנוראים].

ובדרשות חת"ס (שם) הוסיף שבקרא ד'אך שמח' שמרבה שמיני עצרת לשמחה, יש רמז גדול לעוצם קדושת יום השמיני, ע"פ המבואר בכתבי האר"י ז"ל על הפסוק 'וידו אוחזת בעקב עשיו', דאיתא בזה"ק שהס"ם רוכב על הנחש, וסופי אותיות של 'עקב', היינו עי"ן קו"ף ב"ת, הוא פת"ן, על כן הקב"ה קרא שמו יעקב להמשיך את אות 'י' משמו של הקב"ה לבטל את אותו פתן הכרוך ב'עקב' עשיו כנ"ל, ולכן אמר 'וידו' היינו אות 'י' ד' אוחזת בעקב עשיו לבטל את הנחש הנ"ל.

והוסיף שכל השנה סממני הקטורת היו נח"ש גי' 358, אך ביום הכיפורים הוסיפו עוד 'י', והיו סממני הקטורת 368 שה"י יגבר על הנח"ש, אבל אין זה מספיק וכדאיתא בזה"ק שלאחר יוהכ"פ עשיו הלך לדרכו שעירה בזכות שעיר המשתלח, ויעקב כדי לנצחו נסע סוכותה לחג הסוכות, ואז עובדים בחג הסוכות לנצח לגמרי את עשיו, אבל בשמיני עצרת מוסיפים עוד אחד והיינו ש"ס בגימטריא 'אך שמח', וזהו הניצוח הגדול על עשיו 'ירום ראשי על אויבי סביבותי, ואזבחה באהלה זבחי תרועה, אשירה ואזמרה לה', ואז לאחר הניצוח עולים לדרגה גבורה של וישכון ישראל

אך' הוא מיעוט בכל מקום, וביאר החת"ס שז' ימי החג רומזים שאע"פ שאסוף כל טוב, לא יבטח בזה אלא רק בה', וצריך לשבת בסוכה שהגשמים יכולים להיכנס בה, ולא ישען על ביתו כי אם על ה' מבטחו, אך מ"מ הוא מסוכך מפסולת גורן ויקב, לומר שצריך האדם לפועל כפיו וכשיטת ר"י, אך כשעושים רצונו של מקום ביתר קדושה וכדברי רשב"י, אין צריך לעשות כלום ואפילו בצל פסולת גורן ויקב לא יתלוננו, וזה רמז לשמיני עצרת שכולו קודש לה'.

ולפיכך חג הסוכות תעשה, באסוף מגרנך ויקבך, וכו' ישמעאל ואספת דגנך שצריך אתה לאסוף עכ"פ כי יברכך ה' וגו' בכל מעשה ידיך דייקא, ואז, והיית 'אך' שמח במיעוט קצת שמחה שלא זכינו עדיין לתכלית האמיתי, אך ממילא מובן מזה ריבוי ליום השמיני שיהיה כולו שמח שכבר זכה כרשב"י ויעמדו זרים ויאספו דגנם.

ואיתא בשם הרמ"ע מפאנו (מאמר חקור דין ב, כד) - הללוהו בתו"ף ומחול = תו"ף 486 שעות מר"ה עד שעה ו' בהושע"ר ואז מחול, היינו שמר"ה עד שמתחילה הארת שמיני עצרת היא יחידה אחת של תשובה, ובזה זוכים להגיע למחילה שלימה ולהיכנס לדרגת 'שמיני עצרת' כנגד משה, בלא אחיזה כלל ליצר הרע.

דרוש ט

ולכל היד החזקה - שבירת הלוחות

שמיני עצרת תשע"ח היכל ישיבת אור ישראל
הורדת הלוחות הראשונות - כדי לשברם

בזמן שבירת הלוחות, דבירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) איתא שמשה רבינו כביכול נלחם עם הקב"ה, שהקב"ה רצה לקחת בחזרה את הלוחות, ומשה נלחם לקחת בחזרה את הלוחות כדי לשברם וכביכול לא נתן להקב"ה לקחת אותם, ודרשו זאת מ'לכל היד החזקה' יעו"ש, והיינו שהיה צריך יד חזקה בכדי לקחת את הלוחות.

אולם באבות דר"נ (הוספה ב, פ"ב) איתא 'ראו אותם שבעים ורצו אחרי, הוא אחז בראש הלוח, והן אוחזין בראש הלוח, חזקה ידו של משה יתר מכולן, שנאמר ולכל היד החזקה וגו' עי"ש, ומתבאר שהיד החזקה היתה כנגד מה שהזקנים רצו למנוע את משה רבינו מלשבור את הלוחות.

ויש להתבונן לפ"ז מדוע באמת לא נתן משה להקב"ה לקחת בחזרה, ובפרט שהרי גם משה רבינו רצה לקחת את

עוד כתב לרמוז בפסוקים בתהלים (פ"ח) ה' **סלעי** - ר"ה, **ומצודתי** - עשי"ת, **ומפלטי לי** - יוהכ"פ, **אלוקי צורי אחסה בו** - א' סוכות, מגיני - ב' סוכות, **קרן ישעי** - ג' סוכות, **משגבי** - ד' סוכות, **מנוסי** - ה' סוכות, **מושיעי** - ו' סוכות, **מחמס תושיעיני** - הושענא רבה, **מהולל אקרא ה'** - שמיני עצרת, - ואז ומן אויבי אושע. [ועי' באור דוד (עמ' רי"ב) שביאר שתפילת שים שלום היא כנגד שמיני עצרת מכ"ה אלול יום בריאת עולם, עד כ"ב תשרי, בהצטרף 1+2+3 וכו', גימטריא שע"ח כמנין 'בשלום']. וזהו כמבואר, ששמיני עצרת הוא סגולה נפלאה לנצח את האויבים, ובכל דור ודור יש את המלחמות עם ה'עוג' שלו.

והנה בברכות (לה, ב) איתא, תנו רבנן ואספת דגנך מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיק יכול דברים ככתבן תלמוד לומר ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל, רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים וכו' עי"ש. ובדרשות חת"ס (דף נ"ג טור ג' ד"ה א"נ) ביאר ששתי המדרגות האלו הן החילוק בין עבודת חג הסוכות לשמיני עצרת, והנה יש להקשות היאך מלמד 'אך שמח' לרבות הרי

א התורה מסתיימת בפסוק 'ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל'. ופירש רש"י וז"ל, ולכל היד החזקה - שקבל את התורה בלוחות בידיו וכו'. לעיני כל ישראל - שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר (לעיל ט, יז) ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר (שמות לד, א) אשר שברת, יישר כחך ששברת עכ"ל.

ויש להתבונן בדבריו למה התורה הקדושה מסתיימת דווקא בענין שבירת הלוחות, אשר הוא לכאורה מורה על גנותם של ישראל, ומדוע רצה הקב"ה לסיים את התורה"ק בענין הזה, ובפרט שנפסק להלכה (או"ח סי' קל"ח) שיש להקפיד לסיים בדבר טוב לישראל.

ואפשר לבאר, והנה מצינו ב' מהלכים בחז"ל במה שהיה

זה המקרא, כי על פי הדברים האלה זו המשנה והתלמוד שהם מבדילים בין ישראל לבין העובדי כוכבים.

ומתבאר שמה שלא ניתנה כל התורה 'בכתב', היינו כדי שאומות העולם לא יוכלו לשלוט בהם וליטול מהם את החיבור המיוחד של כלל ישראל עם התורה, והוסיף, שזה כמו שאנחנו רואים עתה בחוש שיעקר המבדיל בין ישראל לאומות העולם הוא רק התורה שבע"פ.

אלא שטעם זה שייך רק מאחר שיהיו ישראל בגלות וכמו שאמרו במדרש הנ"ל, וא"כ זה שייך רק בלוחות האחרונות שאחר שנשברו לוחות הראשונים נגזר על ישראל להיות בגלות אם יחטאו עוד יותר, אבל קודם שנשברו הרי איתא בעירובין (נד, א) אלמא לא נשתברו הלוחות אין כל אומה ולשון שולטת בהם שנאמר חרות על הלוחות אל תיקרי חרות אלא חירות, וא"כ בשעת נתינת לוחות הראשונים שפיר היה יכול להיות הכל בכתב.

ובאמת שבלוחות הראשונות היה הכל בכתב, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש היה הכל כתוב בלוחות, וכמבואר בירושלמי בשקלים (פ"ו ה"א) על הפסוק שנאמר בלוחות מזה ומזה המה כתובים, חנינא בן אחי ר' יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור דקדוקיה ואותיות' של תורה, ומבואר להדיא שהכל היה כתוב בלוחות, וכן מוכח מהא דבשבת (שם) אמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן בהר רהב וכו' ואע"פ שהתיבות האילו אינם בעשרת הדברות כלל, והיינו משום שכל התורה היתה כתובה בהם.

והוסיף הבה"ל דבר נורא וז"ל, והנה עי"ז שניתן להם אח"כ בעל פה נתעלו בה ישראל מעלה גדולה יותר, דמקודם דכל התורה היה רמוז בהלוחות, היו ישראל והתורה שני עניינים, דישראל הם המקיימים להתורה ושומרים אותה והיו אז בבחינת כלי שמונח בו התורה, וכמו ארון הקודש שמונח בו הס"ת והוא תשמישי קדושה, אבל אח"כ דניתנה להם התורה שבע"פ נמצא דישראל הם **בבחינת קלף** של תורה שבע"פ וכמאמר הכתוב 'כתבם על לוח לבך', וכמו שהקלף של ס"ת הוא עצם הקדושה ולא תשמיש, דהקלף והכתב שכתוב בו שניהם ביחד הם ס"ת, כמו כן התורה וישראל כולא חד הוא, אמנם לא כל אדם יוכל להשיג כל התורה שבע"פ כמו שהיו על הלוחות הראשונים, רק כל אחד ואחד זוכה בה לפי מדרגתו ולפי יגיעתו בתורה הקדושה ורק משה רבינו השיג כל מה שניתן בכח אנושי להשיג בהתורה וכו' עכ"ל.

ובדומה לזה איתא בהקדמה לשמעתתא, שהביא מהירושלמי (ברכות ח, א) 'רשב"י אמר אלו היונא בסיני, הוי בעינא תרי פומי, חד למלעי באורייתא, וחד למילי דעלמא,

הלוחות בשביל לשברם, וא"כ מאי נפק"מ במה שהלוחות ירדו לעולם אם מיד אח"כ הם נשברו, ומתבאר שמה רבינו רצה את הלוחות, אף שהבין שלאחר חטא העגל אין אחיזה בשלימות בלוחות וצריך לשברם, אך מ"מ לא רצה להחזירם לגמרי ללמעלה, והדברים צ"ב.

והנה בזוה"ק פרשת משפטים (ח"ב דף קי"ג): 'תנינן עשרה דברים אתבריאנו בערב שבת וכו', הכתב והמכתב והלוחות, דכתיב והלוחות מעשה אלוקים המה והמכתב מכתב אלוקים הוא וכו', ועל דא כתיב והלוחות מעשה אלוקים, כד אשתכלל עלמא בשם אלוקים במעשה, ולא לבתר דכתיב ה' אלוקים ובדא אשתכלל עלמא וקיימא על קיומיה'.

ומתבאר מדבריו, שמה שנאמר שהכתב המכתב והלוחות נבראו בערב שבת בין השמשות ובהם אשתכלול עלמא היינו מה שהיה בלוחות הראשונות, ולכאורה צ"ב הלא את הלוחות הראשונות שבר משה, וא"כ לא נשאר לישראל מהלוחות האלו אלא קיבלו רק את הלוחות האחרונות, וא"כ מה היה המיוחד בלוחות האלו שנקבעו בבריאנו בערב שבת בין השמשות שבו הושלם עשיית שמים וארץ.

לוחות השניות - כתבם על לוח לבך

ב והנה בילקוט שמעוני (פרשת כי תשא) איתא 'מהיכן נטל משה קרני ההוד כו'. ר' יהודה בר נחמן אמר כשמה כתב את התורה נשתייר בקולמוס קימעא והעבירו על ראשו ומשם נעשה לו קרני ההוד כו', עי"ש. ובבית הלוי (דרוש י"ח) הקשה שבפסוק (שמות לד, כט) כתוב שקרנו אור פניו 'בדברו אתו', ומה ענין זה לדין שנשאר בקולמוס, ועוד צ"ב מה נשתנה עתה, משאר הפעמים שה' יתברך דיבר עם משה רבינו.

וביאר הבה"ל ע"פ מה דאיתא במדרש רבה (שמות, מז א) על הפסוק (לד, כז) כתב לך את הדברים האלה, הדא הוא דכתיב (הושע ח) 'אכתוב לו רובי תורת'י כמו זר נחשבו', בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה וכו', מאחר שלמדה מפי הקב"ה אמר לו למדה לישראל, אמר לפניו רבש"ע אכתוב אותה להם, אמר לו איני מבקש ליתנה להם בכתב, מפני שגלוי לפני שעובדי כוכבים עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם ויהיו בזוים בעובדי כוכבים, אלא המקרא אני נותן להם במכתב, והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם על פה, שאם יבואו עובדי כוכבים וישתעבדו בהם יהיו מובדלים מהם, אמר לנביא אם אכתוב לו רובי תורת'י כמו זר נחשבו, ומה אני עושה להם, נותן את המקרא בכתב, והמשנה והתלמוד והאגדה בעל פה, כתב

ולפי מה שנתבאר מדברי השמעתתא והבה"ל שאחר שבירת הלוחות תפקידנו כעת הוא 'כתבם על לוח לבך', א"כ נמצא שעתה בעסק התורה אנחנו מחזירים את האותיות שפרחו מלוחות הראשונות וקובעים אותם בלוחות לבנו ובכך הופכים להיות הקלף של הס"ת, שזוהי מעלה ודרגה יותר מלוחות הראשונות וכן"ל.

והנה בשמחת תורה כל אחד עולה לתורה, ומברך על התורה 'אשר נתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו', וכתב הטור (סי' קלט) 'פירוש תורת אמת, היא תורה שבכתב, וחיי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ' עיי"ש, וכוונת הדברים כפי שנתבאר שאת התורה שבע"פ הקב"ה 'נטע בתוכנו' ממשה שהרי אנחנו הקלף של התורה שבע"פ ודו"ק.

ובדרשות בית דוד (דרוש ה) האריך בענין עזרא הסופר שהחזיר את כתב אשורית, והעולה מדבריו שתיקון חטא העגל הוא כאשר יהיה הגוף נקי ושלם וראוי להיות הקלף, וזהו שעזרא החזיר הכתב, שתיקן את הגופים, אבל השלימות תהיה רק לעתיד לבוא, כשנהיה 'גוי אחד בארץ', וזה מורה שמיני עצרת וכפי שנתבאר בארוכה, אבל הקלף הזה צריך להיות קלף מיוחד שמור ונקי ובפרט פה קדוש ונקי וכן"ל.

ונראה להוסיף, דהנה איתא בר"ה (טז, א) שבחג נידונים על המים, ואיתא בדרשות חת"ס (ח"ב, שע"ז) על העונש של 'ועצר את השמים ולא יהיה מטר', כי חלק מהעננים שמביאים את המטר נוצר מהבל פיהם של בני אדם, וכשבני אדם מנבלים את פיהם, אז העננים מורידים גשם שמצמיח מאכלים המטמאים לאוכליהם, ולכן ועצר את השמים וכו', שהרי הבורא עולם מחכה לקול ערב בכדי שיוכל להשפיע טובה על עם ישראל.

ומעתה מבואר היטב מדוע רצה משה להוריד את הלוחות ולשברם 'לעיני כל ישראל' משני טעמים, א' שיהיו עכ"פ 'שברי לוחות' מונחים בארון והשפעת הלוחות הראשונות תהיה קיימת גם כהיום אחר שבירתם, ב', בכדי שנבין שתפקידנו עתה להחזיר את הכתב ולקבעו בלוח לבנו שהוא הקלף ומשכן התורה שבע"פ.

ולפיכך סיימה התורה דווקא בעניין זה, אע"פ שלכאורה הוא גנותם של ישראל, כדי ללמדנו שהרי כתוצאה מהחטא הנורא שבעגל, זכו ישראל למעלה הנשגבה להיות בעצמם הלוחות, כנאמר 'וכתבתם על לוח ליבך', ודו"ק.

כדחזינא דנפשי לישנא בישא'. וביאר השמעתתא שעיקר הקפידה שיהיה הפה פה קדוש הוא בתורה שבע"פ, והביא כן מהמהר"ל בתפארת ישראל (סו"פ סח) כי התורה היתה מתייחסת לישראל דוקא, וע"י תורה שבע"פ שהוא בפה האדם ממש לא בקלף כו' יש לתורה חיבור עם ישראל וכו', ואלו היתה תורה שבע"פ גם כן כתובה לא היתה התורה מיוחדת לישראל דוקא, ולפי"ז **הפה הוא הקלף** של תורה שבע"פ וכמו שהקלף של תורה שבכתב צריך עיבוד לשמה דוקא ושיהיה טהור ולא טמא כן הקלף של תורה שבע"פ היינו הפה צריך שיהיה רק לשמה ושפיר בעי תרי פומי חד לתורה וחד למילי דעלמא, לפ"ז צריך ליזהר שלא לדבר בפה דברים שאינם מעבודת הבורא ועי"ש עוד בכל דבריו הנפלאים.

השפעת הלוחות הראשונות - אחר שבירתם

ג והנה במקום אחר (וידבר משה שבועות) נתבאר עוד בענין זה, והוספנו להוכיח שגם עתה יש לנו שייכות עם הלוחות הראשונות, דהנה בברכות (דף ח:) אמרו היזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דלוחות ושברי לוחות מונחות בארון, ונראה שהכוונה בזה שאע"פ שבחטאנו נשברו הלוחות הראשונות, אך מ"מ שבריהם מונחים בארון, להורות לנו שגם עתה אחר שנסתלק הגילוי המופלא שהיה בלוחות הראשונות, אך עכ"פ הושרש מכוחם לדורות עולם סגולת הלוחות לכלול בתוכם את כל התורה שבכתב ושבע"פ. והחיבור המוחלט שהיה ביניהם בלוחות ראשונות נשאר לעולם אע"פ שנשברו הראשונות ועתה קיימים כשתי תורות, וזה הטעם גם שצריך להיזהר בכבודו של זקן ששכח תלמודו מאנסו, שאע"פ שנסתלק ממנו גילוי תורתו, אך עדיין השפעת תורתו הגדולה קיימת בכל מצב.

ולפי המבואר שהושרש לדורות עולם בלוחות הראשונות שהתורה שבכתב והתורה שבע"פ כלולות כאחד בלוחות, וגם אחר שבירתם שהסתלק הגילוי הזה וכעת אינם כתובים על הלוחות והתורה משתכחת מישראל וכן"ל, אך מכל מקום השפעת הלוחות הראשונות קיימת לעולם לחבר ולכלול את התורה שבע"פ בתורה שבכתב, ניחא שזה מה שהושרש ואישתכלל עלמא בערב שבת בין השמשות שאז נבראו הלוחות, הכתב והמכתב, משום שאע"פ שאח"כ נשברו הלוחות הראשונות, אך עדיין השפעתם קיימת לכלול בתוכם את כל התורה כאחד.

דרושי

שמיני עצרת - יום ה'שמיני'

שמחת תורה תשע"ז

שמיני עצרת ושמיני למילה - בחינת 'שמונה' ששייך לימות המשיח

דמזמור זה אמר על המילה שהיא שייכת למעלת השמיני, וכן גם לשמיני עצרת שגם הוא בכלל 'שמיני' וכמו שדרשו חז"ל וגם לשמונה אלו ימי החג.

ולפ"ז מיושב היטב מה שהבאנו מהקרן אורה במו"ק (ח), על מה שתיקנו הקדמונים לסיים את התורה בשמיני עצרת, למה לא חששו לעירוב שמחה בשמחה, שמערבים את המצוה לשמח בגמרה של תורה עם השמחה של היו"ט דשמיני עצרת, ולפי המבואר שיעקר מעלת חג הסוכות שהוא בחינת 'שמונה' נעשית רק ע"י קבלת התורה, א"כ כיון שהתורה היא הגורמת לבחינת שמונה של חג הסוכות, ודאי ראוי ונכון לעשות שמחת תורה ביום השמיני, כי זה כל ענינו של חג שמיני עצרת.

קריעת ים סוף - אמונה בתורה שבע"פ

ב והגם שנתבאר שכלל ישראל הגיעו לדרגה זו של טהרה רק לאחר מתן תורה ואז נהיו ראויים לומר הלל שלם, בכל זאת פעם אחת היו בדרגה זו גם קודם מתן תורה, והוא על הים בשעת קריעת ים סוף שאמרו שירה שלימה.

ונראה לבאר את הדברים, דהא כתיב (שמות יט, ט) 'הנני בא אליך בעמוד הענן בעבור ישמעו העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם', והקשה האור החיים (שם) דהא כבר כתיב קודם בקריעת ים סוף ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וא"כ מה נוסף עתה במתן תורה שאמר ה' יתברך למשה רבינו שיאמינו בו לעולם. וביותר הקשה החת"ס (פרשת בשלח ד"ה א"נ) היכן היתה אמונה 'במשה עבדו' בים סוף, שע"ז נאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

וביאר החת"ס שהרי הענן הוביל את עם ישראל מיציאתם ממצרים בכל הדרך עד ים סוף, ועתה, הענן הלך מאחוריהם, ולכאורה הם היו צריכים לילך אחר הענן, וכמו שהיו רגילים כל הזמן ללכת אחר הענן, אך בכל זאת כשמשה אמר להם ללכת לתוך הים הלכו, וזכו ע"י זה להכרה בתורה שבע"פ - ויאמינו בה' ובמשה עבדו, שהענן היה כמו תורה שבכתב, והם שמעו בקול משה שזה יסוד תורה שבע"פ, שבכוחה לפרש ולבאר את התורה שבכתב, וכשהגיעו להכרה זאת אמרו שירה והיא שירה שלימה וכמו שאומרים הלל שלם אחר מתן תורה.

והנה בחת"ס (תורת משה פ' בחקותי) כתב על מה שאמרו חז"ל שיעקב אבינו ע"ה היה ראוי לו לחיות ק"פ שנים כמו יצחק, ולא חי כי אם קמ"ז ונחסר לו ג"ל שנה, והיינו

א בזוה"ק (פ' אמור ברעיא מהימנא) איתא, וספרתם לכם ממחרת השבת. פקודא דא לספור ספירת העמר הא אוקימנא, ורזא דא, ישראל אף על גב דאתדכו למעבד פסחא ונפקו ממסאבו, לא הוו שלמין ודכיין כדקא חזי, ועל דא לאו הלל גמור ביומי דפסח, דעד כען לא אשתלימו כדקא יאות, כאתתא דנפקא ממסאבו, וכיון דנפקא מתמן ולהלאה וספרה לה, אוף הכא ישראל כד נפקו ממצרים וכו' יעו"ש.

ובספר אור דוד (ח"ב עמ' רנ"ב) מבאר את העניין דהנה בקהלת (יא, ב) כתיב 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה'. ואמרו במדרש רבה (שם) לשבעה אלו שבעת ימי הפסח, ולשמונה אלו שמונת ימי החג. וביאר שם ששמונה הם יותר בפנימיות מהשבעה וכמבואר בזוהר הנ"ל שבפסח אין גומרים את ההלל כיון שזה רק בבחינת שבעה, שעדיין לא הזדככו לגמרי בקבלת התורה, משא"כ בחג הסוכות שזהו בבחינת שמונה כיון שזה כבר אחר קבלת התורה, וזוהי כבר טהרה גמורה של היום השמיני ולכן גומרים את ההלל בחג הסוכות. ומבואר בדברים האלו שחג הסוכות גדולה מעלתו על פסח כיון שבו יש הזדככות גמורה ע"י התורה.

ולעיל (שם) איתא 'תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי שבת וכו', וגם לשמונה אלו ח' ימי המילה', ובדומה לזה איתא במד"ר (תזריע יד, ז) אשה כי תזריע הה"ד 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה' תן חלק לשבעה אלו ז' ימי נדה, וגם לשמונה אלו ח' ימי המילה אמר הקב"ה אם שמרת ימי נדה אני נותן לך בן ואת מולו לשמנה ימים עי"ש. ומבואר שגם במילה יש לה בחינה של 'שמונה' ששייכת רק אחר קבלת התורה והיא גבוהה מ'שבעה'.

ונראה שעניין זה רומז למה שאמרו בגמרא בערכין (ג, ב) רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעת נימין היה, שנאמר שובע שמחות [את] פניך, אל תיקרי שובע אלא שבע, ושל ימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית. והיינו שבחינת שמונה זו הבחינה היותר גבוהה והיא בחינת ימות המשיח.

והנה בתוס' בשבת (קל, א) הביא מהמדרש שלמנצח על השמינית נדרש על המילה שהיא בשמיני עי"ש, ומבואר היטב שגם 'לשמונה' רומז לסוכה שיש בה שמונה ימים, ולמילה שניתנה ביום השמיני משום ששניהם שייכים לבחינת שמונה שיתגלו בימות המשיח והוא הכינור בן שמונה נימין.

ולפיכך למנהגנו ע"פ הגר"א אומרים בשמיני עצרת שיר של יום פרק י"ב בתהילים שהוא למנצח 'על השמינית'

והוסיף החת"ס דהנה כתיב (תהלים לז, לד) 'בהכרת רשעים תראה', וביאר דרשעים בגמטריא 'כרת' ואם תכרת רשעים לשני חלקים יהיה ב' פעמים ש"י, ועוד בהסר תקלת רשעים תסיר הערלה מן הברית, ויהיה מילה כמובן, לכן אם תכרית רשעים ונחלק את האותיות, היינו שאם נחלק את המילה 'רשעים' ונעמיד את הר' וש' מצד אחד, וי' מ' מצד השני, וע' באמצע, ונחלק את הע' לשנים יהיה ל"ה מכל צד, צרף ל"ה עם ר' וש' יהיה גמטריא תקלה, וצרף ל"ה עם י"מ יהיה אותיות מילה.

ונמצא שתיבת 'הכרת' יתהפך ל'הכתר', ולפיכך אדם במלואו, אל"ף דל"ת מ"ם, עולה תרכ"ה, ובידו להפכו לטובה או לרעה כחפצו ובחירתו, ועיי"ש עוד בדבריו. והעולה מהדברים שעיקר תפקיד האדם הוא להכניס עצמו לבחור בטוב ולהיכלל ב'הכתר', ובכך להינצל מ'הכרת'.

ואפשר להוסיף ע"פ דברי החת"ס הנ"ל, לבאר את הפסוק במשלי (יא, י) 'באבוד רשעים רינה', ולדברי החת"ס אפשר שהכוונה בזה באבוד רשעים היינו שרשעותם נאבדת ע"י 'מילה', וזה הגורם ל'רינה' שרומזת על תורה שבע"פ שנקראת 'רינה', וכמו שכתב במגלה עמוקות (פרשת נצבים) ש'שמחה' היינו תורה שבכתב, אך 'רננה' הוא תורה שבע"פ.

והנה במנחה של שבת אנו אומרים 'יצחק ירנן', ולכאורה צ"ב למה רננה שייך דווקא ליצחק, וכבר נתבאר במקו"א (וידבר משה בין המצרים - דרוש ה') ע"פ מה שכתב החת"ס (בסוף הקדמה ליו"ד) שיצחק הוא יסוד תורה שבע"פ שהרי הוא לא נצטווה על ה'עקידה' אלא שהאמין במה שאמר לו אברהם אבינו ע"ה וזהו תורה שבע"פ, וכיון שתורה שבע"פ נקראת רננה לפיכך 'יצחק ירנן', ונראה שדווקא יצחק התייחד בזה שהיה גדול מנחילי תורה שבע"פ משום שיצחק הוא הראשון שנימול לשמונה - באבוד רשעים ע"י ה'מילה' זוכים לרננה, ודו"ק.

צמאה נפשי לקל חי - תרי"ג מצוות

ד בתהלים (מב, ג) כתיב 'צמאה נפשי לאלוקים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלוקים'. ובהפלאה בכתובות (עז, ב) כתב לפרש שני פירושים במה שנכפל שם אלוקים וקל חי, ע"פ מה שאמרו חז"ל בתענית (ז, א) כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים. ובפירושו השני כתב שבא לרמז כי 'סם' מתהפך בא"ת ב"ש ל'חי' ונעשה מסם חי ע"י שם 'אל' להיות 'אל חי' ושם אל חי במלואו אלף למד חת יוד עולה תרי"ג, שהוא התורה כמו שאמרו חז"ל (מכות כד, א) תורה צוה לנו משה הוא תרי"א עם אנכי ולא יהי' לך הוא תרי"ג, ולכך העוסק בתורה לשמה נעשה לו סם חי. וזה סוד יעקב שנקרא אל חי וכמ"ש חז"ל (מד"ר שמות לג, ט) יעקב אבינו לא מת, והוא ע"י עסק התורה כמו שהעידה עליו התורה בכמה מקומות ויעקב איש תם יושב אהלים. וזה שאמר צמאה נפשי לאלוקים ל'אל חי' היינו לזכות

משום שכרת ברית עם לבן על ה'גל', וגרם ב' תיבות ארמית בתורה 'יגר שהדותא', והנה ג"ל במילואה היינו גמ"ל למ"ד שזה גמטרי' קמ"ז כמו שנותיו של יעקב ע"ה. והוסיף שעניין זה נתקן בשלש 'גל' בתורה, עבודה וגמ"ח, א. כתיב תהלים (קלט, יח) 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך', היינו תורה. ב. כתיב (שם, כב) 'גל מעלי חרפה ובוז', היינו גמ"ח עם המתים שלא יהיו מוטלים בביזיון, ג. כתיב (שה"ש ד, יב) 'גל נעול מעיין חתום', והוא בית המקדש כנגד עבודה.

והוסיף עוד שג' פעמים קמ"ז הוא בגמטריא אמ"ת, והיינו 'תתן אמ"ת ליעקב', ואם חלילה יתערב ביניהם 'גל' יגר שהדותא, הרי ד' פעמים ג"ל עולה קמ"ן (ק"צ) והוא עולה בגמטריא נח"ש יר"ך שהוא עשו איש שדה, ותרגם אונקלוס נחשירכן, אבל יעקב חרב ירך, חרבו על ירכו, הוא ברית מילה, וחרב ירך גמטריא 'ת"ם' היינו יעקב איש תם עכ"ד. וע"י תיקון 'גל' בשלושת עמודי העולם כלל ישראל זוכים להגיע לבחינת 'ישראל' אשר בך אתפאר ודו"ק.

שי עולמות -

כנגד תרי"ג מצוות וז' מצוות בני נח

ג ונראה להרחיב את הדברים ע"פ דברי החת"ס פרשת בהר (ד"ה וספרת לך) על ספירת העומר שכתב ששבעה שבועות בכללות הוא מנין שמ"ג, משום שבע פעמים שבע הוא מ"ט, וכל יום הוא מעניין שבעה, על דרך שבע ביום הללתיך, וכמו שכתב בתרגום יונתן (ישעי' ל, כו) על ויהיה 'אור החמה כאור הלבנה ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים', דהיינו שיהיה לעתיד לבוא אור החמה ז' פעמים ז' פעם ז' העולה שמ"ג. וכן יהיו הצדיקים לעתיד לבוא כדכתיב (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

והוסיף החת"ס שלפיכך ל"ג בעמר מקודש יותר משאר ימי הספירה, כי 'עמר' גמטריא ש"י, וצרף לזה ל"ג עולה שמ"ג הנ"ל. ועוד כי ל"ג בעומר הוא הוד שבהוד, הוד פעם הוד עולה רכ"ה, ובמלואו רי"ש כ"ף ה"ה עולה כת"ר והוא פעמיים ש"י, והוא, כנגד כת"ר עולמות שיש לצדיקים וכמבואר בתורת חיים בסנהדרין (ק, א ד"ה עתיד) וזהו כתר לצדיקים וכרת לרשעים.

ובתו"ח (שם) ביאר הטעם שיש לאדם ש"י עלמות כדאיתא בסנהדרין שם, לפי שעשרת הדברות יש בהן תר"ך אותיות נגד תרי"ג מצוות ושבע מצוות בני נח במספר כת"ר עליון, וכנגדם יש לו לאדם תר"ך עולמות. ולפי שהאדם נברא דו פרצופין זכר ונקבה ויקרא את שמם אדם, וכן כל הנשמות זכר ונקבה נבראו, ובין שניהם נשלם ונעשה האדם במלואו וטובו לשמור ולעשות את כל מצוות ה', לכך גם אותן תר"ך עולמות יחדיו יחלוקו מחציתן לזכר ומחציתן לנקבה והיינו ש"י עולמות לכל צדיק וצדיק.

להגות יומם ולילה. ולפיכך מכיוון שאבי אביו חייב ללמדו תורה, לפיכך ראוי שהסבא יברך להכניסו ולא הסנדק עי"ש.

ונראה שלכן אומרים בברית 'קל חי' וכו' והיינו ע"פ דברי הפלאה הנ"ל, שקל חי במילואו הוא תרי"ג, וע"י הברית והסרת ערלת הלב, נעשה מוכשר לכל התרי"ג מצוות. וכפי שכבר נתבאר (אות א) למנצח על השמינית נדרש על המילה ושם נאמר 'אמרות ה', אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים', שתכלית המילה היא לזקק את האדם מכל הסיגים וערלת הלב, וזהו ג"כ שמיני עצרת וכמו שנתבאר (שם) מהזוה"ק ומהמדרש 'תן חלק לשמונה' דקאי על המילה ושמיני עצרת.

שירו לו שיר חדש - לעולם הבא

[ו] והנה בערכין (יג, ב) איתא, רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעת נימין היה, שנאמר שובע שמחות את פניך, אל תיקרי שובע אלא שבע, ושל ימות המשיח שמונה וכו', של עולם הבא של עשר, שנאמר (תהלים צב ד) עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור, ואומר (שם לג, ב) הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שירו לו שיר חדש [ולעיל (אות א) נתבאר בארוכה בענין השמונה נימין שיהיו לימות המשיח].

ובמהרש"א התקשה בזה דהא ניחא הפסוק הב' דכתיב ביה 'שיר חדש' דזה קאי על העולם הבא שהיה בו שיר חדש בכינור עם עשרה נימים, [שהרי העולם הבא נברא ב' והוא למעלה מעשר קדושות עי"ש], אבל הפסוק הא' נאמר במזמור שיר ליום השבת ומה הראיה מהכא לעניין דעתיד לבוא. וביאר שגם מזמור שיר ליום השבת כנגד מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה, ועל זה הולך הפסוק 'עלי עשור ועלי נבל' והוא כנור של עשרה נימים וכנ"ל.

והנה במדרש תנחומא (פ' בשלח סי' י) איתא שבני ישראל אמרו עשר שירות, ראשונה, במצרים שנאמר (ישעיה ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, השנית, על הים שנאמר אז ישיר משה, השלישית על הבאר וכו', השמינית מזמור שיר חנוכת הבית לדוד וכו', שירה התשיעית, של שלמה שיר השירים, העשירית, לעתיד מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה.

וביאר האור דוד (ח"ב נרות המערכה עמ' פד) שהנימין שהיו בכינור הם כנגד השירות האלו, והעולם הזה הוא בבחינת שבע, וכנגד זה היו שבעה נימין. ולימות המשיח שיקומו הצדיקים לתחיית המתים תתווסף עוד נימה כנגד השירה של דוד, שאז יהיה 'מזמור שיר חנוכת הבית' בבניין הבית השלישי. ולעולם הבא יהיה של' נימין כשיזכו ללמוד תורה מפי הקב"ה עצמו וכדכתיב (שה"ש א, ב) ישקני מנשיקות פיהו, וכדאיתא במדרש ששירה זו היא כנגד שיר של שלמה שיר השירים, והנימה העשירית היא כשיזכו לזה ויאמרו 'מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה'.

לקיים את התרי"ג מצוות ולהיות נקרא 'אל חי' שאז מאיר שמו יתברך בפניו ומזיקים בדילין ממנו עכ"ד.

ונראה להוסיף שא-ל חי, הוא בגמטריא מ"ט, והוא כנגד מ"ט הימים של ספירת העומר שבהם ניתן לזכות לכתרה של תורה, וגם רמוז בזה דברי החת"ס שז' פעמים מ"ט הוא בגימטריא שמ"ג שהוא כאור החמה דלעתיד לבוא. וכבר הבאנו מדברי הזוה"ק שבסוכות הם שמונה ימים ואומרים הלל השלם מפני שסוכות הוא לאחר מתן תורה והוא בחינת שמיני וכנ"ל, ולכן אומרים הלל שלם, משום ששלם הוא רק ע"י התורה שאז מאיר בנו הקב"ה ונקראים איש 'תם' ושלם וכנ"ל מדברי החת"ס.

וע"פ זה מבואר המדרש רבה (ויקרא כת, ג) 'תני רבי חייא שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי הן תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום', והיינו משום שבזמן שהם עושים רצונו של מקום ומקיימים את התרי"ג מצוות כדבעי הרי הם בני קל חי וכנ"ל ודו"ק.

ואמירת שירה שייכת רק כשכלל ישראל נמצאים בשלימות, ולכן בשירה שבאמירת 'נשמת' אנו אומרים: זמירות שירות ותשבחות וכו' למלך 'קל חי', משום שרק בשלימות כזו והשגת הדרגה של קל חי, אומרים שירה. וכן בשירת המלאכים בברכת 'וצר אור' אנו אומרים לקל ברוך נעימות יתנו - למלך קל חי וקיים זמירות יאמרו. ודו"ק.

ברית מילה - פתיחת הלב לתורה

ה והנה בשו"ת רעק"א (קמא, סי' מ"ב) פסק שכשאינן אב למול את בנו, הסבא מברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, והיינו משום שגם הוא מחויב ללמד בן בנו תורה. והוא, דהנה איתא בנדרים (לב, א) גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה עולמו, שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ועוד אמרו, גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי וגו'. ומשמע שאם לא בריתי קאי אתרוויהו על מילה ועל התורה,

והקשה רעק"א דהנה על התורה הפשט פשוט 'בריתי יומם ולילה' דכתיב בו והגית יומם ולילה, אבל על המילה אינה נוהגת בלילה, והביא מהתוס' יו"ט בנדרים שכתב שהפסוק מתחלק, אם לא בריתי, אזי, יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, היינו את הכל לא שמת, וכתב הרעק"א דהוא דחוק, ויותר נראה שבאמת מילה ותורה שייכים להדדי, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר שצ"ב) שמילה חצונית היא סיבה למילה פנימית מערלת לב, וכשימול ערלת לבבו אז יהיו חדרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל עיין שם, א"כ מילה מבוא למילת הלב להבין ולהשכיל בתורה ומצוות, א"כ יש לומר דאם לא בריתי היינו ג"כ מילה דעי"ז בא לשערי תורה